

Tijdsindeling interview Dhr. D.F. Schmidt

00.00-07.54	min.	Geboorte, ouders, grootouders, beroepen, en de buurt.
7.54-13.00		Zeeheldenbuurt, beroepen van vader en grootvaders. Een grootvader was geboren in Duitsland.
13.00-22.10		Wonen in de Zeeheldenbuurt, crisisjaren, werkloosheid, werkverschaffing liefdadigheid, gaarkeukens.

Daarna waren de batterijen leeg.

00.00-00.18		Vervolg Zeeheldenbuurt.
00.18-14.27		Kinderziekte, ziekenhuis, lagere school, L.T.S., 2 ^e wereldoorlog.
14.27-23.40		Oorlog, hongerwinter, voedseltochten.
23.40-34.40		1945, Evacuatie naar Albergen Twente.
Pauze.		
00.00-13.45		Terug naar Leiden aan het werk bij Den Holder, avondscholen.
13.45-16.56		Werken bij Fridor in Den Haag.
16.56-28.55		1952 Aan het werk bij de Grofsmederij.
28.55-36.45		Werken bij de Grof, verkering, trouwen, ondergang Grofsmederij.
36.45-50.00		Aan het werk bij de T.U. Delft, diverse onderwerpen o.a. relatie met Rembrandt van Rijn.

Transcriptie interview met Daniel Franciscus Schmidt, 5 februari 2019.

I-1: Meneer Schmidt, in welke plaats bent u geboren en in welk jaar was dat?

G: Dat was in Leiden en dat was op 16 januari 1930.

I-1: Kwamen uw ouders ook uit Leiden? [Bernardus Theodorus Johannes Schmidt, geb. 20-11-1895, overl. Oegstgeest 20-3-1978, tr. Leiden 11-5-1927 Johanna Verplancke, geb. 13-6-1901, overl. Oegstgeest 7-8-1980]

G: Ja.

I-1: Ja, zijn allebei in Leiden geboren?

G: Allebei in Leiden geboren.

I-1: En in welke, toen u geboren werd, in welke straat woonden uw ouders toen?

G: Oosterstraat.

I-1: Oosterstraat, ja.

G: Nummer 13a; dat was een bovenwoning.

I-1: Een bovenwoning. In welke buurt is dat in Leiden?

G: Dat was in de Zeeheldenbuurt.

I-1: Zeeheldenbuurt ja. Met hoeveel kinderen waren jullie thuis?

G: Uiteindelijk met zeven.

I-1: Ja, wat bedoelt....

G: Ik was de tweede.

I-1: U bent de tweede in de kinderrij. Dus in z'n totaliteit zijn er zeven kinderen geboren. En hoeveel jongens en hoeveel meisjes waren dat?

G: Zes jongens.

I-1: Zo.

G: En één meisje.

I-1: Zo, zes jongens en één meisje. Waren uw ouders lid van een kerk?

G: Ja.

I-1: Welke kerk?

G: Katholiek.

I-1: Katholieke kerk, dus u was rooms-katholiek. Gingen jullie ook naar de mis?

G: Jazeker! Vroeger, ja, dat was vroeger; iedere zondag hoor!

I-1: Ja?

G: Je begrijpt niet, tegenwoordig eens in de maand, eens in de twee maanden. Maar vroeger was het vier keer zondags; ja, wij waren dan, wij hoorden bij de parochie van Sint Jozef, dat was op de Herensingel, en daar waren zondags vier missen hè. Dat begon, de eerste was om half acht, de tweede om kwart voor negen, de derde om tien uur en de vierde om kwart voor twaalf. Dan was er 's avonds ook nog een dienst, Lof, barstensvol voor de oorlog.

I-1: Bent u vrij opgevoed of juist heel streng katholiek?

G: Nou, heel streng is een beetje.... maar van mijn moederskant waren wel ja, erg kerks, zeg maar. Daar zijn verhalen over te vertellen, dan rijzen je de haren je ten berge.

I-1: Ja, wat bedoelt u daarmee?

G: Nou, maar misschien, u bent niet katholiek?

I-1: Ik ben niet katholiek, nee.

G: Maar je hebt wel eens gehoord van de biecht?

I-1: Ja, uiteraard.

G: Dat deden ze vroeger hè. Mijn grootvader die werkte bij de Katoenfabriek, die mensen werkten van 's ochtends zes tot 's avonds zes en dan ging die soms om half zeven tot negen ging die nog weer terug ketelbikken, dus die man die deed niets anders dan werken en iedere week ging die dan biechten. En op een gegeven moment was die thuis gekomen - dat heb ik dus van mijn moeder horen vertellen, want ik heb die man niet zo goed gekend, want hij is in 1934 overleden -, en dan was die thuis en dan zei mijn grootmoeder: "Wat is er aan de hand?" "Ik heb wat vergeten"; ging die terug. Weer naar die.... En op een gegeven moment heeft die dan wel te horen gekregen van die geestelijke

dat ie dat niet meer mocht doen. Maar zo kerks hè en zo bang dat er wat zou gebeuren en, onvoorstelbaar. De mensen hebben niets anders gedaan dan gewerkt. Het hele leven heel hard gewerkt. Veel meegemaakt, armoë; het is onbeschrijfelijk.

I-1: Dus dat die biecht, dat werd heel strikt opgevat, dus dat je echt alles moest vertellen?

G: Ja, in die tijd wel; gebeurt nog wel, maar niet zo veel meer.

I-1: Nee? Hadden uw ouders een politieke voorkeur, waren zij lid van een politieke partij?

G: Ja, ja, politieke voorkeur, ja, K.V.P. hebben ze gestemd, althans mijn vader heeft eigenlijk nooit mogen stemmen; dat is op zich weer een ander verhaal. Mijn grootvader was Duitser en die is hier op een gegeven moment hier naartoe gekomen, die heeft kennis gekregen met mijn grootmoeder, zijn getrouwd; toen gold voor de Nederlandse wet dat de vrouw bij een huwelijk de nationaliteit kreeg van de man. Dus mijn grootmoeder is Duitse geworden. Kinderen daaruit die waren geen Nederlander, die waren geen Duitsers, die waren stateloos, ook wel vreemdelingen; dat kan ik u op een gegeven moment wel laten zien, dat heb ik hier nog. [laat papier zien] De kinderen daaruit, de generatie waar ik uit kom, die waren dan weer wel Nederlanders, wij zijn allemaal Nederlanders. Mijn vader die kwam uit een gezin van tien personen; mijn vader was de oudste zoon, twee zussen boven hem. Die zussen zijn allemaal getrouwd met Nederlandse mannen en zijn door hun huwelijk dus Nederlander geworden. Drie broers die die had [Caspar J.A., Theodor A.P. en Anton P.], die zijn met Nederlandse vrouwen getrouwd, die zijn ook stateloos. Zo was dat toen. Onbegrijpelijk, want ik kan me herinneren, ik heb wel eens gedacht: koningin Wilhelmina die trouwde met een Duitser; volgens die regel had zij Duitse moeten zijn. Koningin Juliana trouwde met een Duitser, koningin Beatrix trouwde met een Duitser, maar ja, daar gold dat blijkbaar niet voor. Dat zijn van die regels, ja, ik weet, ook in die tijd had je, toen prinses Margriet geboren moest worden, die woonde in Canada, in de oorlog zijn ze naar Canada gegaan. Toen moest dat kind, moest geboren worden; daar zaten ze in Canada. In Canada geldt: als je daar geboren en dan wordt, dan ben je Canadees. Dat wilden ze natuurlijk niet. Toen waren er een aantal opties: de eerste was een oorlogsschip naar Canada sturen, want het schip had de nationaliteit van de vlag waaronder die vaart, dus als zij daar op dat schip bevallen was, dan had Margriet toch Nederlandse geworden. Dat hebben ze niet gedaan. Ze hebben toen een stukje grond in Canada, hebben ze Nederlands grondgebied verklaard op een of andere manier; zodoende is zij dus toch Nederlandse geworden. Dat was toch [onverstaanbaar]. Maar goed, wij hadden het over...

I-1: U, de politieke voorkeur. We hadden oorspronkelijk over de politieke voorkeur van uw ouders en dat is K.V.P.?

G: K.V.P., ja.

I-1: Maar ik heb u net onderbroken, wat wilde u net zeggen?

G: Nou, ik wilde zeggen dat we hadden de vraag of we Leienaars waren; dat waren we ook, mijn grootvader dus niet, maar de andere drie die kwamen alle drie uit families die al decennia lang, generaties lang, in Leiden woonden. Ik heb daar ook over het een en ander in de tijd, stambomen van familie, van verschillende familieleden die zich daar mee bezighielden en één, dat is heel interessant, daar komen we misschien nog wel op, een die gaat naar de beroemdste Leidenaar, en dat is?

I-2: Burgemeester Van der Werf?

I-1: De beroemdste Leidenaar?

G: Als dat u gevraagd zou worden: de bekendste, de beroemdste Leidenaar?

I-1: Daar moet ik even over nadenken. Ik zou inderdaad burgemeester Van der Werf zeggen, maar...

G: Rembrandt!

I-1: Ja, ach ja, natuurlijk ja, we zitten ook in het Rembrandtjaar, ja.

G: Van mijn grootmoeders kant van mijn vader, de lijn rechtstreeks naar de broer van Rembrandt. Dat is een heel verhaal; daar komen we nog wel op.

Echtgenote: Zakt ie dadelijk in ??? [lacht].

G: Daar komen we nog wel op. Maar zo, zo is dat dus, dat is dus ja waar ik geboren ben enne, en er was, ja, die Zeeheldenbuurt, daar is ook een boekje van, ik heb dat niet meer kunnen vinden maar dat moet er beslist wel zijn, dat is van Cor Smit [*Ons eiland. De geschiedenis van de Waard & de Zeeheldenbuurt*, Leiden 2012].

Echtgenote: Ja, dat hebben we.....

G: Dat gaat over de Zeeheldenbuurt en daar staan allerlei, maar dat zie je niet, meegemaakt heb met foto's d'r bij, winkeltjes, want je had daar in die wijk op iedere hoek van die straat was zowat een winkeltje, veel kruideniers enne, nou ja goed, wat wou ik daar nou over zeggen?

I-1: Mag ik u heel even onderbreken? Daar kom ik zo meteen op. Ik wil even terug naar uw vader en grootouders. Wat deed uw vader voor zijn beroep?

G: Die was eh, spantenbouwer heette dat [ijzerwerker]. Nou, dat was scheepsbouwer. Hij werkte bij Boot; hij werkte in de scheepswerf Boot. Bestaat ook niet meer.

I-1: Hoe heette dat bedrijf, weet u dat?

G: Boot.

I-1: Dat heette ook Boot, ja. En daar was hij werknemer bij dat bedrijf en u zei spantenbouwer?

G: Ja. Je weet wat een spant is?

I-1: Dus de spanten van schepen, ja, ik weet wat spanten....

G: De spanten, stalen spanten. Maar hij is jaren werkloos geweest, mijn vader. Maar ja, goed, misschien komen we daar ook nog wel op.

I-1: En u heeft uw grootouders van beide kanten gekend van uw vaders- en moederskant?

G: Niet goed; mijn vaders vader is in 1919 overleden, dus dit jaar honderd jaar, dus die heb ik nooit gekend. [Caspar Schmidt, geb. Westfeld 12-9-1861, overl. Leiderdorp (Bronkhorststraat 3, vóór de annexatie van 1920) 21-10-1919]

I-1: Die heeft u nooit gekend.

G: De vader van mijn moeder die is in 1934 overleden; die staat me heel vaag iets van voor, toen was ik een jaar of vier dat ik op zijn schoot genomen werd. [Daniel Franciscus Verplancke, geb.

Hellendoorn 1-6-1857, overl. 30-4-1934, tr. 2-12-1885 Catharina Macco] Maar verder... maar de twee anderen, de twee grootmoeders, die zijn allebei in 1941 overleden, zes weken na elkaar.....

[Wilhelmina Hendrica de Goeij, geb. 29-1-1868 als dochter van Bernardus Johannes de Goeij en Maria Christina Wilhelmina van den Hart, overl. 6-3-1941, Maresingel 43, resp. Catharina Macco, geb. 6-5-1858, overl. 25-4-1941, Oosterkerkstraat 12]

I-1: In de oorlog?

G: Dat was in de oorlog; 1941, toen was ik 11 jaar.

I-1: U zei daarstraks al iets over wat de vader van uw vader voor werk deed, u had het over een katoenfabriek?

G: Nee, dat was de vader van mijn moeder.

I-1: De vader van uw moeder, laten we het daar dan eerst dan even mee beginnen. De vader van uw moeder werkte in de Katoenfabriek en was dat in Leiden?

G: Ja.

I-1: In welke fabriek was dat?

G: Dan moet ik.....

Echtgenote: Van Driessen, van Driessen geloof ik. [N.V. de Leidsche KatoenMaatschappij was eigendom van de familie Driessen]

G: Ja, ik dacht van Driessen, maar dat was dus waar eh...

Echtgenote: Dat was de directie.....

G: Dat was eh waar, vroeger werd dat De Doorbraak genoemd; de Oosterkerkstraat, weet je...

I-1: Ja, ja.

G: Daar heeft dat bedrijf gestaan, dat is afgebrand [maar dat was al veel eerder], dat heeft jarenlang braak gelegen, vandaar de naam. Wat zei ik nou net?

I-2: De Doorbraak.

I-1: De Doorbraak, ja.

G: Dat was een hele arme buurt natuurlijk, trouwens dat was, de Zeeheldenbuurt was vrij nieuw toen, maar het was niet armoedig maar arm, er waren veel arme mensen, veel werklozen, maar echte armoedige buurten, dat was bijvoorbeeld achter de kerk, de Hartebrugkerk hè, hoe heet dat....

Echtgenote: De Camp.

G: De Camp, de Hakbijlenbuurt, dat was de buurt Zuid-Afrika zeg maar he...

I-2: Bij de Mors.

Echtgenote: Bij de Mors. Paul Krugerstraat en zo.

G: En ook natuurlijk, ja, in de stad: de Gortestraat en de Haverstraat, want dat was ook niet zo geweldig. Maar waar wij woonden, dat was een arme buurt; dat was De Kooi ook. De Kooi was een rooie buurt hè daar; veel socialisten woonden daar, S.D.A.P.ers waren dat toen. Maar waar wij woonden, ja, dat zag er altijd keurig uit. Ja, als je het nu ziet, ja, vergeven van de auto's natuurlijk, zoals overal. Maar ik herinner me nog, vrijdags was dat, dan werd de straat geschrobd. Mijn moeder die schrobde de straat en dan werd de brievenbus, en de knop van de deur, die waren van koper, die werden dan gepoetst; en dat deed zij niet alleen, dat deed iedereen. Dat zag d'r altijd keurig uit. Wel armoe maar eh...

I-1: Even terug naar uw grootvader van moederskant: die werkte dus in de Katoenfabriek in Leiden; wat had hij daar voor beroep?

G: Nou, weven.

I-1: Wever, en wat eh, grootvader van vaderskant, heeft u van uw vader gehoord wat hij voor werk heeft gedaan?

G: Ja, hij was koopman. Ddat kan ik u ook nog wel even laten zien; daarvoor moest ie vergunningen [laat papieren zien]. Het was dus zo, hij kwam uit uh - dat hebben we later ook kunnen uitvogelen - Duitsland uit..

Echtgenote: Westfalen.

G: Nee, niet Westfalen, in de buurt van Winterberg.

I-1: Sauerland?

G: Sauerland. Ja, als je het nu ziet: het is een schitterend plaatsje, Westfeld, toeristisch, en dat is op het hoogste punt in Sauerland, 800 meter ongeveer. Maar in die tijd schijnt het een heel arm gebied geweest te zijn en dan gingen de jongemannen, die gingen dan, in de winter gingen ze naar Nederland, stukken Duitsland ook, stukken van Duitsland, en dan gingen ze dus als koopman langs de deuren met katoen enne...

Echtgenote: Landbouwwerktuigen geloof ik, hè, ja.

I-1: Ja.

G: En zo is mijn grootvader dus hier gekomen. Hij had twee broers, hij deed dat met twee broers, die waren allebei getrouwd en die gingen de winter dus naar huis, maar hij is gebleven en heeft dus kennis gekregen aan mijn grootmoeder en die zijn dus hier getrouwd. [overgrootvader Heinrich Schmidt woonde ook al enige tijd in Leiden; getrouwd met Theresia Silberg en Elisabeth Clemens; uit het tweede huwelijk in ieder geval Joseph, geb. 13-9-1854, Johann, geb. 23-4-1857, Caspar, 12-9-1861, en een zoon Franciscus overleed in Leiden op 3-10-1864, 15 jaar oud]

I-1: Ja, begrijp ik. Even terug naar uw geboorte. Ik kan me herinneren dat u mij eerder vertelde dat u kort na uw geboorte uw gezin verhuisd is he?

G: Ik was zes weken, wat ik nog weet.

I-1: Toen gingen jullie van de Oosterstraat naar?

G: De Munnikenstraat [nr. 75].

I-1: De Munnikenstraat, en dat is dus ook nog steeds de Zeeheldenbuurt?

G: Ja, daar heb ik ook een foto van dat huis [toont foto], dat kwam ik allemaal tegen.

I-1: U zei al over de Zeeheldenbuurt dat het echt een arme buurt was?

G: Een arme buurt, maar geen armoedige buurt.

I-1: Geen armoedige buurt.

G: Nee. Nou ook niet.

I-1: Nee. Woonden er voornamelijk arbeiders?

G: Ja.

I-1: Wat zijn uw herinneringen aan de buurt? U vertelde al iets van dat uw moeder het straatje schrobde, en de brievenbus en de bel poetste.

G: Ja, het was in die tijd heel levendig. Er waren geen auto's, maar er kwam van alles aan de deur. Ik weet wel: mijn moeder had twee bakkers, die had twee groentebroers, een melkboer, dat kwam allemaal, schillenboer, mensen die huur ophaalden, met de post, je had de olieboer, de visboer en

alles kwam langs de deur en dat was ontzettend levendig en ik heb daar best wel een aardige tijd gehad. Natuurlijk armoe, maar iedereen had het zo, dus je had er niet zoveel kijk op; dat accepteerde je.

I-1: Dat was bij iedereen zo?

G: Dat was bij iedereen zo, ja, ook de mensen die werkten hadden het niet breed. Mijn vader was werkloos, in '29 [1929] had je die crash in Amerika; nou, dat heeft enorme invloed gehad overal. Ontzettend veel bedrijven die personeel af moesten stoten, en zo is mijn vader toen ook werkloos geworden. Dat was toen niet best. Nu, als je nu werkloos bent is ook niet zo plezierig, maar dat is een hemelsbreed verschil met toen. Want de mensen kregen.... en je moest werken hè en mijn vader... dat heette toen werkverschaffing. Mijn vader was een scheepsbouwer, maar die heeft toen baggerwerk moeten doen in Rijnsaterwou, mijn vader heeft gewerkt op vliegveld Valkenburg, grondwerk, en hij heeft ook gewerkt in Groningen aan de landaanwinning aan de Wadden. Dat was verschrikkelijk! Dan moesten ze een paar weken weg en dan leefden ze daar in barakken. Nou, voordat je daar was in die tijd, ja, tegenwoordig in twee uur tijd zit je in Groningen, maar dat was er toen natuurlijk niet bij, dan waren ze bijna de hele dag onderweg. Eerst heeft die gezeten in, als ik me goed herinner in Westernieland, dat ging dan allemaal wel. Ja, ze sliepen in barakken; waren ook met een man of tien, twaalf in zo'n zaaltje. Op een gegeven moment was het daar over en toen moesten ze naar Sellingerbeetse, een plaatsje verderop, en daar zijn ze op een gegeven moment weggelopen, want toen kwamen ze daar en toen kregen ze te zien waar ze gingen slapen en toen liep het ongedierte de bedden uit. Dus toen hebben ze besloten om dat niet te accepteren en ze zijn dus naar huis gegaan. Dat was natuurlijk een hele sensatie, want mijn moeder, ja, die had zeven kinderen, die was thuis en toen werd er 's nachts, om twee uur werd er gebeld. Die wist niet waar ze het had, maar goed, vader die zei: "Rustig maar, ik ben het, niks aan de hand". Dus hij heeft dat verhaal verteld, maar dat heeft een hele nasleep gehad, want dat werd niet geaccepteerd, dus ze heeft hele tijd geen geld gekregen. Dat werd ingehouden, moet je nagaan, onvoorstelbaar.

I-1: En hoe draaide het gezin dan toch door?

G: Ja, armoe. Op een gegeven moment heb je dan toch wel het een en ander gekregen, maar dat heeft heel lang geduurd..... enne..

I-1: Kreeg u dan van familieleden wat?

G: Ook wel.

I-1: Of leenden uw ouders geld?

G: Ja, nou goed, ze hebben hier en daar wel wat van gekregen.

I-2: Mag ik even tussendoor? De katholieke kerk had een Vincentius-vereniging en daar....

G: Ja, daar hebben ze ook wel het een of ander van gehad. Ja.

I-2: Die hielpen ook wel?

G: Ja, maar dat waren verschillende, maar dat was niet zo prettig als je daar terecht kwam, hoor; een ontzettende vernedering. Daar kreeg je ook kleding. Als je zag wat je had, lange zwarte kousen en dan een kiel en een dingetje. Mijn moeder maakte daar dan nog wat van, die breide een stropdasje, en die zwarte kousen, daar sloeg ze dan die boorden van om en dan borduurde ze met groene wol en dan zag het er nog aardig uit. Ja, ik weet niet of ik die foto's, die hebben ze gehad, en als je dan die foto ziet, dan zag het er best nog wel aardig uit. Dus dat gebeurde er. Maar dan kwam je daar en ja, God, we hadden er natuurlijk een ontzettende hekel aan, maar dan moest je daarheen en dan moest je kleding passen, en dat waren dan dames, nou ja, die hielden dan de kleding voor je en als mijn moeder bijvoorbeeld: "Mag het niet wat groter of kleiner?", nee nee, dat was er niet bij.

I-1: Och, ja, ja.

G: Vernedering: mijn vader heeft dat heel vaak verteld. "Armoe" zegt die, mijn vader, was vroeger toch wel een wijs man hoor, "armoe kan je mee leven, maar vernedering", en daar kan ik verhalen van vertellen, nou, dat hou je niet voor mogelijk. Hou je niet voor mogelijk.

I-1: Gingen jullie ook naar gaarkeukens of zo voor voedsel?

G: Ja, nou ja, in de oorlog zeker.

I-1: Ja, maar voor de oorlog? De crisisjaren en de tijd dat uw vader....

G: Ja, op school, op school.

I-1: Als uw vader geen geld had?

G: Ik ben dus op school geweest op de Haarlemmerstraat, daar komen we misschien zo wel op.

I-1: Ja, daar komen we ook straks wel op, ja.

G: Enne, ja, daar waren een aantal jongens van mijn slag, zeg maar, die de ouders ook werkloos waren, en je had achter de Haarlemmerstraat een andere school, de Pelikaanstraat[school], daar was een hoofdonderwijzer, en dat waren allemaal nog erg arme jongens en die kregen dan te eten 's middags, en er waren een aantal jongens op die Haarlemmerstraatschool, waar ik ook bij was, die gingen daar een apart lokaal, en daar moest je dan zitten en daar werd er dan getikt dat we daarheen moesten met een man of vier, vijf was dat, en daar kreeg je dan eten, en ja, als je dan hoorde wat je dan kreeg... Sommige dingen waren wel te eten, hoor, maar ik heb het haar wel eens verteld [aan zijn echtgenote]: ik hou niet van snijbonen, alhoewel de smaak viel wel...

Echtgenote: Nog niet, nog niet..

G: Als ik u vertel hoe het opgediend werd: dat gamel, dat zag er verder wel goed uit, daar stond een vrouw die woonde op de Haarl... ze zag er keurig uit met een wit schort. Maar waar kreeg je dat, dat kreeg je in een emailen schaaltje, die waren honderden keren gevallen, dus overal stukken uit. En die snijbonen, dat met aardappelen, dat werd niet gekookt, dat werd op de een of andere manier gestoomd. Die snijbonen die waren scherp, en dat werd dan met zo'n ding werd dat in zo'n schaaltje gegooid en dat moest je dan met een lepel eten. Als ik nou nog aan denk, dan ril ik er nog van. Andere dingen, we hadden ook wel dat je griesmeel met krenten, dat was best wel lekker. Zuurkool, afijn, maar dat was het voor de oorlog.

I-1: Maar het was dus ook al een vernedering dat je met een paar jongens die klas uit moest.....

G: Ja.... Dat heb ik toen niet zo gevoeld hoor, nee, nee.

I-1: U voelde dat niet zo?

G: Nee, als ik ouder had geweest, maar daar was ik misschien nog te jong voor. Nu praat ik dus over vóór de oorlog.

I-1: Voor de oorlog.

Echtgenote: Hoe oud was je toen, negen of tien jaar of zo?

G: Ja.

I-1: Ja. Heeft uw vader toen uiteindelijk weer werk kunnen vinden?

G: Ja. Mijn vader had onder andere ook bij de Grofsmederij [Koninklijke Nederlandse Grofsmederij] gewerkt, dat was de eerste baan die die weer kreeg. Hij is elf jaar werkloos geweest. Maar goed, daar had hij het toch niet zo erg naar zijn zin en op een gegeven moment kon hij dan weer terug naar Boot en dat vond hij dan toch wel leuker en is hij daar weer heen gegaan.

I-1: Die Grofsmederij is een tussenperiode geweest?

G: Ja, voor hem.

I-1: Ja, dus hij kreeg een vaste baan bij de Grofsmederij, maar hij is uiteindelijk toch weer bij Boot teruggekeerd.

G: Ja, toen hij de kans kreeg om terug te gaan is hij toch weer.....

I-1: We hebben het al even over de Zeeheldenbuurt gehad, en hadden de mensen daar veel onderling contact met elkaar, in de straat bijvoorbeeld?

G: Ja, in ieder geval meer dan tegenwoordig hè. Wat wij hier met de burens, dat is nauwelijks, en als je hoort in de flats helemaal, die mensen wonen een meter van elkaar, die kennen mekaar nauwelijks. Nee, er was wel redelijk ... alleen, er was wel onderscheid tussen, het was eigenlijk een overwegend protestantse buurt. Er woonden wel katholieken, maar ja, dat was toch in die tijd moeilijk. Je had verschillende winkeltjes, en je had dus katholieke kruideniers en je had protestante kruideniers; denk nou maar niet dat een katholiek bij een protestant wat ging kopen en omgekeerd.

I-1: Ja, ja, dat was een heel nadrukkelijk onderscheid?

G: Jazeker.

I-1: Hielpen de mensen elkaar in de buurt als je bijvoorbeeld in moeilijkheden zat?

G: Ja, dat geloof ik wel ja.

I-1: En uw herinneringen als kind aan die buurt: was het leuk om daar te spelen?

G: Ja.

I-1: Ja?

G: Ja, beslist.

I-1: Speelde u met andere kinderen in de straat?

G: Ja.

I-1: En wat voor spelletjes speelden jullie?

G: Ja, wat had je toen? Je had een echte tijd hè, je had de vliegertijd, je had de tollentijd, je speelde wegkruipertje, ook wel tenten bouwen en fijn van alles.

[Toen waren de batterijen van het opnameapparaat leeg].

Vervolg:

I-1: ...in de buurt deden en er was natuurlijk ook nog weinig autoverkeer, dus jullie hadden gewoon de ruimte om op straat te spelen?

G: Ja, ik zeg wel eens: als er een auto in de straat stond dan zeiden de mensen [geritsel van papier, niet verstaanbaar, meneer wil van alles alles zien].

I-1: Ja. Bent u als kind wel eens ziek geweest?

G: Ja, nou ja, ik was drie jaar toen had ik een middenoorontsteking, want ik heb roodvonk gehad en dat was, en toen heb ik in quarantaine in het ziekenhuis gelegen en daar hou je meestal iets aan over. Dat heb ik later gehoord bij de een of andere keuring voor de militaire dienst of voor een van de werkgevers, dat weet ik niet meer; daar werd ook gevraagd of ik ziek geweest was, ja, rondvonk gehad, en dan zei die arts: "Wat heb je er aan overgehouden?" Dan keek die zo gek. D'r zijn drie dingen, twee weet ik: dat was middenoorontsteking, een nierontsteking en dan was er nog iets, dat weet ik niet meer, maar ik heb dus een middenoorontsteking gehad en dat heeft tot gevolg gehad dat er een gat in 't trommelvlies zit. Tegenwoordig schijnen ze er iets aan te kunnen doen, kunnen ze dat dichtmaken, maar dat was er vroeger niet bij. Zodoende heb ik aan dit oor [wijst] vanaf mijn derde jaar eigenlijk niks gehad.

I-1: Dus u hoorde met één oor, maar goed?

G: Een oor redelijk goed, maar dat is nou ook slechter geworden.

I-1: Maar ik wilde u inderdaad al vragen: heeft u wel eens in het ziekenhuis gelegen, maar u heeft dus in quarantaine gelegen. En in welk ziekenhuis was dat?

G: Het Academisch Ziekenhuis.

I-1: En waar stond dat Academisch Ziekenhuis toen?

G: Dat was toen al, was niet meer in de, hoe heet het, Volkenkunde; dat was toen al in het nieuwe ziekenhuis bij mijn weten. Ik herinner me nog wel, ja, mijn ouders mochten niet bij me komen, want ik was in quarantaine; buiten moesten ze staan zwaaien.

I-1: Ja, die herinneringen...

G: Dus ik heb in het ziekenhuis gelegen, maar dat is nou dus 86 jaar geleden.

I-1: Ja, dat is een hele tijd terug, ja. Bent u op de kleuterschool geweest?

G: Ja.

I-1: Welke kleuterschool was dat?

G: Dat was in de Krauwelsteeg, dat bestaat niet meer. Overigens, daar komen we in het hele gesprek tegen. Er is zo ontzettend veel weg waar ik mee te maken heb gehad, onder andere de Krauwelsteeg[school]. De Krauwelsteeg, dat was een onderdeel van een klooster. Je had veel kloosters in Leiden, en die mensen, die kloosterlingen, die zaten vaak in het onderwijs; ook in de, het ziekenhuis, het Elisabeth Ziekenhuis, waren ook nonnetjes. De paters ook hè, die hadden de Mariënpoolstraat; dat was de H.B.S. Dat waren veel. Ik heb dus op de Krauwelsteeg gezeten en dat kwam: mijn oudste broer, die werd vier en die moest toen naar school en toen heb mijn moeder mij ook meegenomen en geïnformeerd of ik daar ook al terecht kon; ik was tweeënhal jaar. Toen ben ik daar dus al op school geweest.

I-1: Het was handig voor uw moeder dat u...

G: Het was handig voor mijn moeder.

I-1: Ook al direct daar al terecht kon.

G: Nou, toen werd hij zes en moest ie dus naar de lagere school en dat was daar een beetje moeilijk en toen is die dus naar de Haarlemmerstraat[school] gegaan. Mijn vader had daar ook op school gezeten. Een hele oude school dus, en ik ben toen naar de Van der Werfstraat gegaan; daar was ook een klooster..

I-1: Voor de lagere school...?

G: Nee, dat was de bewaarschool, heette dat toen.

I-1: Dat was ook nog kleuterschool?

G: Nou ja, bewaarschool heette dat, kleuterschool was nog weer dáárvoor.

I-1: Jaja.

G: Toen.

I-1: Maar in de Krauwel, Krauwelstraat zei u....

G: Krauwelsteeg.

I-1: Krauwelsteeg, maar hoe heette....

G: Krauwelsteeg, dat was bij het Levendaal.

I-1: Ja. Heette die school, had die school nog een bepaalde naam?

G: Ja, dat weet ik eigenlijk niet.

Echtgenote: Dat was van de Blauwe Zusters. [Zusters van Liefde]

G: Daar was ook een meisjesschool op het Levendaal, ja, dat waren dacht ik de Blauwe Zusters.

Die naam, ik heb het een en ander wel nagezocht op het internet, maar je kan een hoop vinden op internet hoor, maar niet alles. Dat zou ik zo gauw niet weten hoe die school heette.

I-1: Heeft u herinneringen aan die tijd dat u daar was?

G: Nou, heel vaag natuurlijk...

I-1: U was nog heel jong...

G: Ik was nog heel jong, ik was nog maar heel jong, maar ik herinner me nog de Sinterklaasviering, dat Sinterklaas op 't dak liep, dat; maar heel vaag hoor.

I-1: Hoe oud was u toen u naar de lagere school ging?

G: Zes jaar.

I-1: Dat was de bewaarschool waar u toen....

G: Nee.

I-1: Die lag daar nog weer voor?

G: Ja, de bewaarschool was van vier tot zes.

I-1: O ja, dat systeem...

G: Met zes jaar ging je naar de lagere school, dat heette dus de lagere school...

I-1: Ja...

G: Alles heet tegenwoordig anders; het is er allemaal wel veranderd, maar....

Echtgenote: Basisschool, basisschool.

G: Niet beter geworden.

I-1: Maar die bewaarschool, die was, waar stond die?

G: In de Van der Werfstraat.

I-1: En had die een bepaalde naam?

G: Ja, dat zal wel, maar dat weet ik ook zo gauw niet.

Echtgenote: Dat zou ik ook niet weten, nee nee.

I-1: Daar bent u van vier tot zes jaar geweest?

G: Daar ben ik van vier tot zes jaar geweest.

I-1: En toen bent u naar de lagere school gegaan?

G: Op de Haarlemmerstraat.

I-1: Op de Haarlemmerstraat en weet u hoe die school heette?

G: Ja, dat heette de Parochiale Jongensschool, de Rooms-Katholieke Parochiale Jongensschool.

I-1: Alleen maar jongens dus!

G: Alleen maar jongens.

I-1: En werd dat gerund door de broeders of door de nonnen?

G: Nee, dat waren gewoon leken.

I-1: Dat waren leken.

I-2: Was dat de school bij de Mon Père-kerk?

G: Ietsje terug. Ik heb nog een foto; de Dominicuskerk is dat vroeger geweest [Haarlemmerstraat 240]. Dat is allemaal weg, nou, ook weer weg, want dat was op de hoek van de Pelikaanstraat, want de Pelikaanstraat was oorspronkelijk een hele smalle straat.

I-1: Ja.

G: Weet u dat nog?

I-1: Nee, dat... ik ben niet in Leiden geboren, nee.

G: U ook niet?

I-2: Nee, ik weet wel veel van afbraak, maar...

G: Dat was heel smal, maar is toen verbreed vanwege die noord-zuidverbinding in Leiden en is dat dus afgebroken, en op de hoek, op de hoek van de Pelikaanstraat en de Haarlemmerstraat, had je een, toen ik daar was op school, een slagerij [J.J. van Mastrigt, nr. 238], daarvoor is het iets anders geweest, en daarachter had je de school en dat was de oude Dominicuskerk. Daarnaast had je het huis van de hoofdonderwijzer [J.L. van Heteren, nr. 242], dan kreeg je een smal doodlopend steegje, dat heette de Groene Poort, en dan ging de straat verder.

Een eindje verderop had je dus de Mon Père-kerk, en die is toen afgebroken in de tijd dat ik op school zat, want ik zat in een lokaal dat als je uit 't raam keek, dan keek je op het dak van de Mon Père-kerk.

Ja, ik heb op internet een en ander gekeken en heb ik dus gezien dat die beide kerken toch tegelijkertijd als kerk gedraaid moeten hebben, maar dat is eigenlijk ongelofelijk, want dat is op een afstand van 100 meter.

I-1: Ja, die stonden vlak bij elkaar.

G: Die stonden vlak bij elkaar en dan had je trouwens ook nog de Hartebrugkerk; dat was wel een eindje verderop, maar ook in de Haarlemmerstraat aan dezelfde kant. Want nu is het een heel dood stuk, die Haarlemmerstraat; daar lees je veel over.....

I-1: Ja.

G: Dat laatste stuk.

I-1: Klopt.

G: Maar indertijd, als ik u vertel: je had op dat stukje van de Haven naar de Pelikaanstraat, daar zaten vier slagers. Visser op de hoek van de Koestraat [A.H. Visser, nr. 268], je had Aldenberg [? Albert Th. Bergers, nr. 246?], naast de school had je dan ook een slager, ik ben de naam kwijt [J.J. van Mastigt, nr. 238] en aan de overkant had je Alkemade [C.G.J. Alkemade, nr. 299b], een eindje verderop aan de Haarlemmerstraat zaten er ook nog een paar [S.W. van Gastel, 218, A.H. Bergers, 216, P. Verberg, 180, Gebr. F.J. en P.J. Schmitz, 209]. En dan was er ook een groentezaak, ook een café op de hoek van de Havenplein en de Haarlemmerstraat, en je had Simon de Wit, heb je ook wel eens van gehoord?

I-1: Ja ja.

G: Er waren allerlei, een kledingzaak, en Van Brussel zat er, feestartikelen [nr. 267], een bakker, dus het was echt een winkelstraat, daar ook.

I-1: Hoe vond u uw lagerschooltijd? Heeft u daar prettige herinneringen aan?

G: Geweldig, geweldig!

I-1: Ja?

G: Als ik u dat... kom ik misschien ook nog wel op. Ik heb heel graag naar school gegaan, nog, ik heb nog, ik had ook dolgraag naar de middelbare school gegaan, maar daar is het niet van gekomen. En hoe, ja, in ons milieu was dat niet gebruikelijk dat je als kind van een arbeider naar de H.B.S. ging. Dus toen ik van de lagere school af kwam, ja, was dus de vraag: ja, wat nou hè? Ja, ik had een paar vriendjes, die zaten op de ambachtsschool, machinebankwerker; ik wist niet eens wat het was. En die hebben mij dus meegesleept. Ja, die zaten, die waren dus iets ouder, die zaten allebei, een was naar de tweede klas gegaan en die ander was ook een eersteklasser, maar die was blijven zitten, en die hebben mij dus meegenomen. Je moest toen toch wel, je leerde daar best wel wat, toelatingsexamen doen. En dan waren er twee mogelijkheden: je was geslaagd en geplaatst, en je kon ook geslaagd zijn

en niet geplaatst. Dat laatste had ik, vanwege leeftijd, en ik was nogal jong; moest je eigenlijk een jaar wachten. Het schooljaar liep overigens van april tot april.

I-1: Voor de ambachtsschool?

G: Voor de ambachtsschool; de andere school was een 1 september. Ik ben daar op een gegeven moment toch, maar op een gegeven moment was er, er waren er zoveel die afgewezen werden dat ze hebben toen een parallelklas erbij gemaakt. Er waren al vier parallelklassen, er is een vijfde klas bijgekomen. Zodoende ben ik toch, zij het wat later, toch in de eerste klas van de ambachtsschool gekomen. Dat was in 1943.

I-1: Even nog terug naar uw einde van uw lagere school. U zegt het: nou, het was vanuit uw eigen milieu niet gebruikelijk dat u een middelbare schoolopleiding ging doen. Is er ook geen onderwijzer geweest, omdat u goed kon leren, die er voor gepleit heeft dat u juist een andere school.....

G: Ik zou u kunnen laten zien, ik heb dat rapport, alleen, ja, ik schaam me om te laten zien, mijn ouders hebben er altijd goed op gelet, maar op een gegeven moment is het toch in een onbewaakt ogenblik in handen gekomen van de jongere kinderen [wijst en zegt: "Hij ligt daar"] en die hebben daar een beetje in geknoeid, maar het is nog wel te lezen. En als ik u laat zien, dan zegt u ja. Verder zal ik.....[laat rapport zien met wat vlekken].

Echtgenote: Maar er is wel een, hoe heet het, toen je van de ambachtsschool af kwam, toen is er wel een leraar geweest die zei: "Jij moet".....

G: Ja, op de ambachtsschool wel, maar de lagere school dus niet. Dat is heel jammer, dat eerste blad, dat eerste blad dat mis ik, begint dus in de tweede klas en dan moet u eens kijken naar die cijfers.

I-1: Jaaaa. Nou, u had ontzettend hoge cijfers.

G: Nou, gaat u maar door.

I-1: Ja, negens en achten en negenenhalven, negen plus, september '38 tot '39 [1938]. Ja, u bleef gewoon hele hoge cijfers houden hé?

G: Ja, ik ging heel graag naar school. Ja, ik leerde makkelijk. Ja, dat scheelt natuurlijk een stuk.

I-1: Ja, dus er was alle aanleiding om u door te laten leren?

G: Ja, lijkt me wel hè. Onbegrijpelijk dat niet een van die leerkrachten dat gezegd heeft; maar ja, zo was het.

I-1: Dus geen van de leerkrachten heeft er zich voor ingespannen dat u door zou leren?

G: Nee, niet bij mijn weten.

I-1: En uw vader kwam ook niet op het idee om u door te laten leren?

G: Nee, God, ja, het was niet zo gebruikelijk...

I-1: Dat was niet gebruikelijk....

G: En toen ik dus zei dat ik naar de ambachtsschool wilde vanwege die vriendjes, mijn vader zat dus ook in het metaal, dus die vond het wel wat.

I-1: Ja, dus die vond het prima dat u naar de ambachtsschool ging?

G: Ja, nou, ik heb het daar best wel naar mijn zin gehad, hoor. Ik heb daar ook makkelijk mee kunnen komen; alleen ja, de tijd werd alsmaar moeilijker. In '43 [1943] ben ik daar gekomen, dus toen ging de oorlog.....

Echtgenote: Parochiële Jongensschool hè. [lacht].

G: Ging de oorlog al aardig de verkeerde kant uit, en ik ben dus, ik heb eindexamen gedaan in de hongerwinter in '45 [1945].

I-1: Ja, kon, die oorlogsjaren, kon u ook gewoon goed doorgaan met school of zitten daar gaten in?

G: Daar zitten verschillende gaten; dat begon al met de mobilisatie, dat was '39, augustus '39 [1939]. De school, de Haarlemmerstraatschool, werd toen bezet door Nederlandse militairen. Er waren nog meer scholen in Leiden, naar wat ik weet onder andere de Mariënpoolstraat, de Bona [Bonaventura], daar zaten ook Nederlandse militairen. Dus wij konden niet naar school. We hebben dus een aantal weken niet naar school kunnen gaan en hebben daar een oplossing voor gevonden, en de oplossing was dat we halve dagen school kregen. Wij moesten dan naar de Rapenburg[school, nr. 48, St. Jansschool]. Een gedeelte van onze school, de drie laagste klassen, die moesten dus naar het Rapenburg; de anderen die gingen naar de Vrouwenkerkhof[school], naar de M.U.L.O. daar. En dan had je dus wel langer school dan normaal. Normaal was van negen tot twaalf en van twee tot vier. Ik

weet niet meer precies hoe lang het was; het was dus wat langer. En dan hadden wij bijvoorbeeld 's morgens les, en die jongens die op die school thuishoorden, die hadden dan 's middags les, en de andere week dan draaide dat om.

Echtgenote: Draaide dat om.

G: Dus dat was toch wel een handicap, minder uren, maar ik heb toch ontzettend veel geleerd; ik kan niet anders zeggen.

I-1: Welke richting bent u gaan volgen op de ambachtsschool?

G: Dat was machinebankwerken.

I-1: Machinebankwerken, ja, en dat heeft u.....

G: Werktuigbouw hè.

I-1: Werktuigbouw, ja, en dat heeft u gedaan tot de school eindigde, tot u een diploma kon halen?

G: Ja, maar dat diploma heb ik zelf niet kunnen halen, want ik zat inmiddels in Twente; heb ik u al verteld, dacht ik.

I-1: Ja, daar zullen we zo, als we het over de oorlog hebben, nog even op terugkomen, maar dus daardoor, omdat u in Twente zat, kon u dat eind van die school niet meemaken?

G: Nee, Ik had, nou, ik zal u vertellen (dat kan er misschien wel even tussendoor): ik kreeg op zondag, even kijken, 18 maart 1945, kreeg ik te horen dat ik de andere dag, op 19 maart, naar Twente kon, en ik was toen nog op school. Dus ik ben 's morgens nog naar school gegaan, de ambachtsschool, en tegen de leraar verteld dat ik... Nou ja, hij zegt: "Hoever ben je?", want we waren nog bezig met een werkstukje; alleen dat was nog niet klaar. Theoretisch gedeelte had ik wel klaar. Hij zegt: "Krijg je dat nog af?" Ik zeg: "Nee, dat lukt niet meer", want ik moest 's middags natuurlijk naar huis. Om half zes moesten we op de Noordeinde zijn, ja, dat komt misschien dan nog later...

I-1: Ja, ik vraag u daar later naar ja.

G: Maar even over die, maar hij zei toen tegen mij, die leraar: "Ga daar maar naartoe; ik wens je heel veel succes en ik hoop alleen, als de oorlog afgelopen is, dat je nog eens terugkomt". Dat heb ik toen ook gedaan.

I-1: Dat heeft u ook gedaan.

G: Dat heb ik ook gedaan.

I-1: Daar komen we daar straks even op. Dan begin ik inderdaad nu bij de periode van de Tweede Wereldoorlog. Kunt u zich de tiende mei 1940 herinneren?

G: Heel goed.

I-1: Wat weet u daarvan nog, als kind?

G: Nou....

I-1: U was tien jaar hé?

G: Dat was prachtig weer, vrijdag 10 mei, en 's nachts om vier uur liep iedereen buiten: kinderen, volwassenen, ieder... Het was prachtig weer, ja, en er kwamen vliegtuigen over, Duitse vliegtuigen. Deden verder niks, schoten niet, gooiden geen bommen, gingen wel erg laag en ze waren bij Valkenburg toen bezig hè; daar werd zwaar gevochten en parachutisten, die gingen zo laag. Ik kan me herinneren dat ik op een gegeven moment de piloot kon zien zitten in het vliegtuig, dus dat is van de meidagen. Nogmaals, was schitterend weer.

I-1: Wat herinnert u zich verder als kind van die oorlogsjaren; wat voor overduidelijke herinneringen heeft u daaraan?

G: Nou ja, de hongerwinter natuurlijk, maar daarvoor, ja, het werd alsmaar slechter natuurlijk en we hebben ook een aantal dingen meegemaakt, verschrikkelijke dingen. Een tante van mij, de vrouw van mijn moeders oudste broer, die is doodgeschoten in de oorlog bij een van de eerste treinbeschietingen; dat was in Ruinen in Drenthe. En ik herinner me die begrafenis; ik ben daar wezen kijken. Die woonde op de, waar we het straks over hadden, bij De Doorbraak op de hoek van de Waardgracht en de..... [Maria Christina Pikaar, geb. Leiden 30-7-1889, vrouw van Johannes Verplancke, overleed 5-8-1944 te Ruinen; woonde Oosterkerkstraat 12]

Echtgenote: Oosterstraat...

G: Ja, daar woonde ze. Ze hadden veertien kinderen.

I-1: Tjonge, ja.

G: En ik herinner me, dat was natuurlijk wel raar, de hele buurt liep uit natuurlijk. Die lijkwagen, waarschijnlijk is dat geen auto geweest maar een rijtuig, en daar liep dus oom Jan achter met veertien kinderen; verschrikkelijk.

I-1: Tjonge, ja. Hebben uw ouders iets te maken gehad met verzet, bijvoorbeeld in de oorlog?

G: Nee, ja, mijn vader, was dus wel vervelend; hij kreeg regelmatig brieven dat hij dus zoon van een Duitser was. Hij heeft daar nooit op gereageerd; er waren wel bijeenkomsten, maar hij heeft zich daar verder... Trouwens, mijn vader was nooit in militaire dienst geweest; dat mocht niet.

I-1: Nee. Wat voor brief bedoelt u wat uw vader kreeg?

G: Nou, uitnodigingen voor bijeenkomsten van N.S.B.'ers.

I-1: O ja, vanwege zijn Duitse achtergrond.

G: Ja.

I-1: Werden jullie daarop ook aangekeken, dat jullie vader Duits was?

G: Nee, nee, niet dat ik weet; nee, dat was niet zo erg bekend.

I-1: Dat hebben jullie ook niet verder bekend gemaakt, begrijp ik.

G: Nee.

I-1: Is uw vader wel eens opgepakt in de Tweede Wereldoorlog?

G: Nee.

I-1: U of uw broers?

G: Ik wel, heb ik verteld hè. Er was een razzia, dat was in 1945 zaterdag 10 of 11 [13 januari]. Enne, een broer van mij, die was toen tien; alle vriendjes die gingen toen wel eens melk halen in Hoogmade bij een boer. Als je daar dan schillen, aardappelschillen, gewogen, dan kreeg je daar een of twee liter melk voor. Had ie gezegd: "Joh, daar moet je ook een keer meegaan", en dat heb ik toen gedaan. Hadden we natuurlijk beter niet kunnen doen, maar ja, dat weet je niet. Een wandelwagentje met een paar zakken schillen. Wij samen lopen vanuit de Zeeheldenbuurt naar Hoogmade in januari, geen best weer. Maar goed, toen moest je dus over de Spanjaardsbrug, maar die Spanjaardsbrug die stond omhoog; die heeft maandenlang omhoog gestaan. Daar kon je dus niet over. Als je naar de andere kant moest, dan lag er een dekschuit. En dan moest je via die dekschuit, werd je dan overgevoerd naar de Zijl[dijk], en dan moest je de Zijl aflopen. Maar goed, tijd daar gewacht, natuurlijk in de kou buiten, schillen gewogen, een paar liter melk en wij weer terug. Maar dan kwamen we weer terug op de Zijldijk en daar kwamen al die kerels op de fiets en die gingen de andere kant weer uit, en toen bleek dat er razzia was. Dus bij de Spanjaardsbrug daar stonden Duitse militairen en die vingen alles op. En die kerels, ja, die waren natuurlijk bang; dan ben je.... Ik had toen mijn persoonsbewijs al, ik was vijftien. Maar goed, ik ben, wat moest ik doen, ik had mijn broertje bij me van tien, wat moest ik? Dus ik heb het maar gegokt, allerlei vrouwen natuurlijk ook, die liepen dus door. Toen moesten we dus, werden we overgezet met een ander bootje naar het Drakenburgh [fabriek]; dat was dus Drakenburgh. Van buiten het terrein hebben we bij dus mijn weten misschien wel twee uur staan wachten. Ze hebben gelukkig niet naar mijn persoonsbewijs gevraagd. Op een gegeven moment toen moesten we gaan lopen. Uiteindelijk bleek, we moesten lopen naar het Schuttersveld door De Kooi heen en wij moesten midden op straat lopen. De militairen liepen opzij, met de geweer in aanslag. En dan gingen we dus door De Kooi heen, maar u kent De Kooi niet of wel?

I-1: Weinig.

G: Nou, dan gingen we, ik geloof dat het de Parkstraat heette, een poort, daar moesten we door, niet zo breed en daar kwamen twee brandgangen op uit, daar gingen we doorheen en in die brandgangen stonden wildvreemde vrouwen die daar woonden en die trokken al die kerels die, "Kom hier, kom hier", en die kerels gingen met die vrouwen mee. Dus toen we daar uit kwamen, toen liepen er niet zoveel kerels meer buiten [gelach].

I-1: Nee, die waren afgevallen.

G: Maar goed, toen kwamen we op het Schuttersveld aan. Hebben we ook een hele tijd staan wachten en wat er gebeurd is, weet ik niet, maar op een gegeven moment draaide alles om en iedereen begon hard te lopen ja, en ik ook, maar toen ben ik naar huis gelopen.

I-2: En was uw broertje daar nog bij?

G: Ja.

I-2: En heeft u uw melk nog naar huis kunnen brengen?

G: Ja, ook nog. [gelach]. Wat een verhalen hè?

Echtgenote: Van die mannen waren de persoonsbewijzen ingenomen, is het niet?

G: Ja.

Echtgenote: Die waren ze kwijt.

G: Die moesten onderduiken hè, want die mannen hadden ze te pakken. Dat was helemaal op het laatst van de oorlog.

I-1: Hadden jullie tijdens de oorlogsjaren voldoende te eten?

G: Nee, nou ja, die eerste jaren, die hongerwinter dat was aan helemaal het eind; daarvoor ging het nog wel, je had wel voldoende te eten, het was niet zo best; er was minder vlees, maar dat waren wij toch niet gewend, ook voor de oorlog niet en, maar goed, er waren voldoende aardappelen, er was voldoende brood, er was natuurlijk geen koffie, geen uh.... Het begon al voor de oorlog met de distributie. Suiker was het eerste wat op de bon ging. Het was ook het laatste wat eraf ging na de oorlog. Een paar jaar na de oorlog pas. En ja, gaandeweg kwam er steeds meer op bonnetjes: kleding, schoeisel, brandstof, van alles.

I-1: Ja, en verwarming van het huis, hadden jullie ook nog steeds....?

G: Ik had een kachel....

I-1: Steeds stoffen voor...

G: We hadden een kachel.

I-1: Maar jullie hebben in de oorlogsjaren nog wel een kachel kunnen stoken?

G: Ja, maar op het eind niet meer natuurlijk. In de hongerwinter was er eigenlijk niks meer. Ik herinner mijn vader, die liep met een dikke winterjas, want het vroom binnen bijna net als buiten. Dat was nogal een flinke winter hoor, die hongerwinter. Ja, en ik moest naar school; dat verhaal heb ik misschien ook al verteld, dat eh ja, de ambachtsschool, een half uur lopen, en dan stond ik op en dan zei ik: "Moeder, heb je nog wat?" "Kind", zegt ze, "ik heb niks, helemaal niks!" "Nee", zegt ze, "neem maar een slok water"; dat was het ontbijt. En dan lopen naar school, want er was natuurlijk geen openbaar vervoer en alles, dat was niet best, de laatste....

I-1: En bent u, bent u nog op hongertocht geweest, om het zo maar te noemen, in de omgeving proberen...?

G: Een hongertocht, nee, een echte hongertocht niet. Mijn vader wel; een paar keer via het bedrijf van Boot. Dat deden meer bedrijven hoor; de Grofsmederij deed dat ook. Die huurden dan een of andere schuit en dan ging een aantal personeelsleden, die gingen een eind varen en dan kijken waar ze ergens wat aardappelen of wat konden kopen. Ik herinner me ook nog wel dat mijn vader, mijn oom woonde in Sassenheim, en op een gegeven moment, die konden dan wel aan wat aardappelen komen. En mijn vader, via een wagen deden ze dat, een handwagen gehuurd en ben ik met hem samen met die handwagen naar Sassenheim gegaan en hebben we daar een paar mud aardappelen op kunnen laden. Dat was op een zaterdagmiddag en ik weet niet precies wat voor datum dat was, maar toen zijn er vijftienhonderd vliegtuigen overgegaan. Het grootste vliegtransport in de oorlog geweest; die gingen dus naar Duitsland, naar het Ruhrgebied. Want eerst, ja, we waren daar net vandaan, uit Sassenheim, en toen zag je al die vliegtuigen. We waren eerst opzij gegaan, even wachten, maar ja, het ging alsmaar door, dus waarschijnlijk moeten ze hier niet zijn. We zijn doorgelopen, maar we waren bijna in Leiden, kwamen er nog steeds maar vliegtuigen over; verschrikkelijk, vijftienhonderd.

I-1: Maar in de hongerwinter hebben jullie dus heel weinig te eten gehad, neem ik aan, en er is op een gegeven moment geconstateerd, nog in de periode van de oorlog, dat u aan moest gaan sterken. En daar heeft u iets over gezegd. Hoe wisten jullie ervan dat kinderen ergens aan konden gaan sterken?

G: Via de kerk.

I-1: Via de kerk, die hadden daar ruchtbaarheid aan gegeven?

G: Ja, nou ja, wat ik ervan weet, je had op het Noordeinde had je een slagerij van [Van] Leeuwen, en die vrouw Van der Leeuwen, volgens mij heette ze Reekers, die had een broer en die was slager in Almelo [op 24-11-1930 trouwden te Almelo Anton van Leeuwen, van de Vleeschhouwerij en

spekslagerij fa. G. van Leeuwen & Zonen, Noordeinde 37, en L.C.H. (Wies) Reekers, Oranjestraat 5A, Almelo]. En via die broer is dat contact geweest met die, Almelo zelf niet, maar met de dorpen daaromheen, onder andere Albergen, waar ik dan geweest ben, en dat had ze voor elkaar gekregen dat er een transport kinderen naartoe kon. Maar vanuit Almelo werd er dus gezegd: ja, geen oudere jongens; die wilden ze niet hebben, want daar hadden ze geen beste ervaringen mee. En die pastoor in Albergen die had gezegd: "Laat ze maar komen, daar zorg ik wel voor". Anders had ik daar niet eens heen gekund, want ik was toen vijftien. Er waren een paar bij die ouder waren; dat varieerde dus van vijf jaar af, kinderen van vijf jaar.

I-1: En moest u nog medisch gekeurd worden om vast te stellen dat u aansterking nodig had?

G: Nee, dat niet.

I-1: Waar moesten jullie verzamelen voor dat transport?

G: Dat was op het Noordeinde.

I-1: Op het Noordeinde.

G: Toentertijd, ja, dat was de hele oorlog, had je spertijd hè; je moest voor achten binnen zijn.

Toen was dat verkort, die spertijd, omdat d'r was wat gebeurd: er waren een paar Duitsers doodgeschoten, iets dergelijks was er gebeurd, en als straf werd die tijd verkort tot zes uur. Wij moesten dus om zes uur daar zijn. Mijn vader heeft me weggebracht, maar ja, die moest dus daarvandaan weer terug. Dus die bracht mij weg; om half zes ben ik daar afgezet en hij moest weer naar huis. Werd met mijn koffertje daar afgezet.

I-1: Hoe vond u dat, dat u van huis weg moest?

G: Ja, ik weet het niet; niet zo verschrikkelijk, dacht ik. Ja, je berustte in een hele hoop dingen en er waren al zulke nare dingen gebeurd. Maar ja, het was dus ook zo: we gingen met een bus, dat was net een vrachtwagen; daar hadden ze wat houten banken in getimmerd. Was een wagentje d'r achter; daar lag een vracht bloemen, die moest ie afgeven in Driebergen. En eh, maar ja, ze konden niet zo vroeg rijden, want ze moesten in donker rijden, want dat was veel te gevaarlijk op de weg; op alles wat bewoog werd die tijd, werd dat van de weg af geschoten. Dus om half negen kwam die wagen, ik weet niet precies waar die vandaan kwam, ik dacht uit Rijnsburg, en daar moesten we dus allemaal instappen. En dan gingen we om half negen, gingen we rijden, eerst naar Driebergen. Ja, dat ging allemaal niet zo snel natuurlijk, want er was geen benzine; die auto die ging op houtgas, een houtgasgenerator zat erop, en ging misschien niet harder dan veertig. Dus ja, naar Driebergen, dus ik weet niet hoe laat we daar aankwamen, en van daar zijn we naar Zwolle gegaan. Er waren maar een paar plekken waar je dus van West-Nederland naar Oost-Nederland kon gaan, onder andere Deventer en Zwolle. Wij gingen via Zwolle. En daar stonden dus allerlei Duitsers en papieren moesten nagekeken worden, maar op de een of andere manier was het in orde. We hebben daar twee of tweeënhalf uur staan wachten en toen alsnog mochten we dan verder. Toen zijn we dus verder gereden naar Almelo. Maar ja, dat laatste stuk, toen werd het al goed licht, dus die chauffeur die had het niet meer; er was geen mens op de weg, alles niks, alleen wij.

I-1: Ja, je was doelwit van vliegtuigen?

G: Alles werd weggeschoten. Maar goed, we hebben het overleefd; we zijn in Almelo aangekomen om half zeven 's morgens en dat was, ja, ik dacht een of ander patronaatsgebouw. Daar hebben we dan boterhammen gekregen; ik heb er wel tien opgegeten, ik had er nog wel tien of twintig met suiker [onverstaanbaar door gelach], ik was helemaal uitgehongerd. En toen moesten we dus naar Albergen; dat was een afstand van Leiden-Katwijk lopen. Kindertjes van vijf, zes jaar liepen ook mee, dus dat hebben we ook gedaan, met je koffertje, dat weet ik eigenlijk niet meer zo heel, met je koffertje, met paard en wagen, dat weet ik niet meer.

I-1: Was u al aan een gezin toegewezen waar u naar toe ging?

G: Nou, op dat moment nog niet. We gingen naar een kerk in Albergen en daar moesten we gaan zitten, en op iedere plek lag er een kaartje met een naam en adres, en ik dacht dat op mijn adres de een of andere familie Haring stond. En er waren dus heel wat kinderen en die werden in groepen verdeeld. D'r waren dan een paar leidsters; bij ons was dat een Marie Klaassens van een jaar vier- of vijftientig. Die had een fiets bij zich en een stuk of zeven, acht kinderen die ze dan weg moest brengen aan de andere kant. Het was erg uitgestrekt; bij ieder adres werd er een afgezet en dan ging

ze met de rest verder. En op een gegeven moment was ik aan de beurt en daar, we kwamen bij die mensen, maar die wilden mij niet hebben. Ze hadden om een meisje gevraagd van een jaar of zes en stond daar een jongen van vijftien [gelach].

I-1: Ach jeetje.

Echtgenote: Een magere jongen van vijftien.

I-1: Ja.

G: En dat ging niet door, dat feest, ja, en verder had ze er toen nog een paar en op een gegeven moment had ze er nog één over en mij, en ze zei: "Blijf jij nou hier, want dan breng ik die laatste op de fiets weg achterop en dan ga ik weer terug en dan ga je maar met mij mee naar huis". Het was inmiddels al een uur of acht 's avonds geworden en heb ik dus bij haar thuis kunnen slapen. Maar achteraf is dat het rare: dan zijn we de vorige avond om half negen weggegaan met de auto en onderweg, ja, ik weet niet hoe dat allemaal ging dan met die kindertjes, in de oorlog moest er veel geplaatst worden [vanaf hier wordt er veel door elkaar gepraat]

I-1: Ja, ja.

Echtgenote: Jonge kinderen, die gingen huilen en zo.

G: Dat staat me niet zozeer meer voor. Nou, en toen in Almelo, lopen toen, lopen naar Albergen, toen in het donker door dat dorp heen en uiteindelijk om een uur of half negen waren we nog bij haar thuis. Maar hij was geen boer. Hij had wel een wel een paar koeien en varkens, dat had iedereen daar, en hij was machinist, machinist bij de melkfabriek.

I-1: Bent u daar gebleven?

G: Nee!

I-1: Nee?

G: Nee, want ja, daar was dus voor mij niks te doen. Ik was vijftien jaar, die mensen hadden dus wel een paar koeien, maar op dat moment hadden die koeien, die gaven geen melk, die stonden droog. Dus zij had wel melk nodig en dan ging ze naar de burens, dat was wel een boer. Daar had ze dat verhaal verteld en die boer die vond het wel wat, dat ik bij hem zou komen. Alleen, ik kon daar voorlopig niet slapen, want ze hadden al een evacuétje; dat was een meisje uit Enschede, die zat daar niet voor de honger, maar vanwege de bombardementen. Via haar vader, haar vader was eierhandelaar, die kocht daar eieren op, onder andere daar ook, en zodoende is dat kind daar gekomen. Dus toen ben ik overdag naar die boer gegaan en dan ging ik 's avonds weer terug. Ik heb daar een dag of veertien bij die beste mensen geslapen. En toen is dat meisje weer naar huis gegaan en toen kon ik daar dus blijven slapen.

I-1: En toen kon u daar blijven ja.

G: Maar ja, de eerste tijd was dus erg moeilijk. Ik kon, ik kon eigenlijk niet eten daar, enne, die boer was wel verstandig, ik heb wel verteld, die had tegen zijn vrouw gezegd: "Geef hem maar melk", dus de ene beker melk had ik nog niet op, stond de andere... daar heb ik het een poosje mee kunnen redden totdat ik weer wat normaler ging eten. Hoewel normaal: de eerste paar weken, er kwam geen eind aan, ik voelde niet dat ik grond had; ik kon blijven eten.

I-1: Maar u was ook niets meer gewend natuurlijk hè om te eten?

G: Nee.

I-1: Dat moest ook, uw maag moest daar ook allemaal weer aan wennen.

G: Ja, ja.

I-1: Heeft u een prettige tijd verder bij die boer daar gehad?

G: Ja, ik heb daar van alles mogen doen: ik heb leren melken, ik heb de aardappelen mee helpen poten en ik heb ze ook weer er helpen eruit halen, hooien en rogge maaien, voor varkens zorgen, voor de paarden, koeien; afijn, van alles mogen doen.

I-1: Was het ook een katholiek gezin?

G: Ja; alles, Twente is helemaal katholiek hè.

I-1: Ja.

G: Ik geloof dat er in Albergen, daar woonden 2000 mensen, dat er daar maar een of twee protestantse gezinnen waren. Iedereen was in ieder geval kerks. En je was of protestant of je was katholiek.

I-1: Heeft u heimwee gehad naar huis?

G: Nee.

I-1: Helemaal niet?

G: Onbegrijpelijk ook al, nee. Want wij gingen daarheen, ja, achteraf denk ik: voor mijn ouders moet dat verschrikkelijk geweest zijn, dat je een kind meestuurt; je wist niet waarheen, het was oorlog, dus je wist niet of je mekaar ooit nog weer terug zou zien.

I-1: Nee, dat was heel dramatisch, ja.

G: En dan kwamen daar, en wat dan wel was, je had dus je stamkaart mee moeten nemen, die kon je dan teruggeven, hebben die dames die ons gebracht hebben, die hebben mijn ouders dus gekregen, konden ze op de kaart van mij konden ze dus ook voedsel krijgen.

I-1: Ja, ja. Hoorde u wat van thuis in die periode?

G: In de eerste tijd natuurlijk niet, want er ging ook geen post. Op een gegeven ogenblik wel, maar dat heeft toch wel een poosje geduurd hoor. En ik zeg: wij waren dus, 19 maart gingen we weg, 20 maart kwamen we daar dus aan en 3 april waren we vrij. De bevrijding was er, het was dus oorlog, dat was verschrikkelijk als je zag wat er allemaal langs ging. De hele dag heb dat geduurd.

I-1: De bevrijding van dat gebied bedoelt u? En wanneer bent u weer teruggegaan naar huis?

G: Ja, dat was 24 september van dat jaar. Ik had eerder gekund; in juni werd er in de kerk afgeroepen dat de kinderen uit Leiden die konden eventueel terug naar huis. Dat hebben ze vrijwel allemaal gedaan. Maar d'r was een knul bij, die zat er ook, had het ook wel naar zijn zin daar, en zei: "Joh, wat doe jij?" Hij zegt: "Als jij hier blijft, blijf ik ook". Dus wij zijn samen gebleven met z'n tweetjes.

I-1: En toen werd jullie in september....

G: In september zijn vader en een zus van hem, die zijn hem toen komen halen. Was ook een hele reis natuurlijk, want het was natuurlijk lang nog niet zo best, zeker over die rivieren niet. Maar goed.

Pauze.

I-1: U kwam in september...

G: 24 september...

I-1: Kwam u terug; september 1945 komt u thuis.

G: Kwam ik thuis.

I-1: Kwam u terug....

G: Toen lag er een brief thuis, toeval geweest zijn, dat ik kon solliciteren bij Den Holder. En toevallig, die knul die met mij ook terug ging, die had ook die brief gekregen, want die zat ook op de ambachtsschool. Zijn we samen dus, denk ik die dag erop naar Den Holder gegaan en hebben gesolliciteerd, en de 28ste ben ik dus daar begonnen.

I-1: Ja, mag ik nog heel even een vraag vooraf stellen? U kwam thuis hè, u was weggeweest en hoe was het om weer thuis te zijn? Was het vreemd?

G: Ja, dat was wel erg wennen natuurlijk, maar goed, daar ben ik wel weer aardig snel doorheen gegaan, blijkbaar.

[mevrouw vraagt of iemand thee wil].

I-1: Maar u heeft dus een uitnodiging gekregen om bij Den Holder te solliciteren, ondanks het feit dat u toen nog geen diploma van de ambachtsschool had.

G: Dat had ik wel!

I-1: Dat had u wel?

G: Ja, alleen ik heb hem niet zelf op kunnen halen, want ik zat toen in Twente en mijn oudste broer die heeft dat diploma opgehaald.

I-1: Ah, dus er was inmiddels een diploma?

G: Ja.

I-1: En u werd dus uitgenodigd om bij Den Holder te solliciteren. En wat was dat voor een bedrijf?

G: Machinefabriek.

I-1: Een machinefabriek en waar stond die?

G: In de Valkensteeg.

I-1: En waar is dat?

G: De Valkensteeg, dat is een steeg, op het ogenblik loopt die niet helemaal meer door, maar van het Noordeinde naar het Galgewater.

I-1: En dat stond naast de Rotogravure, begrijp ik.

G: Precies. Allemaal gebouwtjes die die gekocht had, lege huisjes en zo, en dat werd dan een fabriek, maar het was erg rommelig. Enne, daar kwam ik dus in de fabriek te staan, eerst in de bankwerkerij, later achter de draaibank en na drie jaar kon ik op de tekenkamer komen.

I-1: Wat voor machines maakten ze?

G: Van alles; veel werk voor de Spoorwegen, meest kleiner werk. Op een gegeven moment hebben ze daar ook wel een brug gebouwd; die was natuurlijk niet zo groot als de Grofsmederij. Nou, ze maakten daar ja wat er maar voor handen kwam, dat werd gemaakt. Machinewerk, draaiwerk, op schaal werken en....

I-1: Had u het naar uw zin?

G: Ja, kan ik wel zeggen ja. Het was dus, we werkten dus van half acht 's morgens tot kwart over vijf, dat was dus vijf dagen, en de zaterdagmorgen natuurlijk ook, dan was het tot twaalf uur. Ja, het eerste jaar was wel moeilijk, want ik was naar de avondschool. De eerste paar jaar ging dat wel, dat was de vakavondschool, dat was alleen maar 's winters, en die begon wat later, maar de Mathesis, [Mathesis Scientiarum Genetrix] die begon om kwart over zes. Als je nagaat: om kwart over vijf werkte ik nog, zat ik op het Galgewater, en om kwart over vijf moest ik naar huis lopen, naar de Zeeheldenbuurt, een half uur lopen. Dan moest je eten en dan moest je naar de Pieterskerkgracht lopen. En kwart over zes moest je daar op school zijn en dat was tot vijf over halftien: vier lesuren. D'r was daar niks, was geen kantine, geen koffie; d'r was helemaal niks. Enne, nou ja, dan naar huis wandelen weer, wat eten en dan gauw naar bed. Want ja, je moest om half zeven m'n bed weer uit.

I-1: Was het noodzakelijk voor uw baan, u op Den Holder, dat u die vakopleiding erbij deed?

G: Nee, niemand vroeg daar om; nee, d'r waren...

I-1: Dus eigen initiatief geweest?

G: Ja, ja. God, in mijn tijd, ik weet, ik denk dat naar schatting dat de helft van de jongens die van de lagere school af kwam, die moest gelijk naar een baas; die gingen niet naar school. Een aardig percentage, misschien dertig procent, die gingen naar de ambachtsschool en dan gingen er nog wat naar de H.B.S., maar dat was maar heel weinig, en de M.U.L.O. Nee, er zat geen verplichting achter; niemand vroeg daar niet om.

I-1: Maar u had zelf de behoefte om u verder te ontwikkelen?

G: Ja, ik vond, nou ja, ik leerde gemakkelijk. Je hebt het gezien hè, ik had er totaal geen moeite mee, ik vond het altijd wel leuk en nog. Ik zal aan een leesboek zal ik niet zo gauw pakken, maar allerlei technische tijdschriften en dingen. Ik ben erg geïnteresseerd in de ruimtevaart; dat heb ik heel erg gevolgd.

I-1: Had u met het volgen van avondonderwijs, en vakonderwijs, had u een bepaald doel voor ogen, dat u dacht: nou, daar wil ik uiteindelijk zijn?

G: Nou nee, niet direct. Ja, die opleiding was voor machineconstructeur; ja, dat was meer een beetje toch wel een eindstation. Ja, je kon chef tekenkamer of zoiets worden. Dat heb ik dus niet gedaan, maar ik heb wel met veel plezier dat werk gedaan, alhoewel ik misschien veel beter talen had kunnen doen, want ik kon ontzettend goed onthouden. Kijk, intelligentie is natuurlijk toch wat anders dan geheugen hè? Iets zelf verzinnen, dat is wat anders, maar ik kon heel makkelijk leren. Als ik iets zag en ik zat er vijf minuten naar te kijken, dan kon ik het woordelijk opschrijven. Ik heb wel verteld van die [M.S.G? onverstaanbaar].

I-1: U had een fotografisch geheugen, ja. [gelach]

G: Die Grofsmederij, dat was een bedrijf, een heel bekend bedrijf in Leiden natuurlijk, maar die hadden een hele innige band met de M.S.G. De directeur van de Grofsmederij was voorzitter van de M.S.G.

I-1: Wat is M.S.G.?

G: Mathesis.

I-1: O ja en...

G: Mathesis Scientiarum Genetrix.

I-1: O ja.

G: De oudste school, technische school.....

I-1: En dat zijn..... uw technische school was dat, en die zat ook in Leiden? [meneer wil papieren laten zien; dat veroorzaakt geruis, zodat niet alles goed te verstaan is].

G: Als je bij Den Holder kwam werken of bij de Grofsmederij kwam werken, dan moest je min of meer naar Mathesis. Al die jongens op de tekenkamer, die waren op Mathesis. Toentertijd had je dus die avondschool Mathesis en daar was een ontzettend gebrek aan leerkrachten, dus d'r waren een aantal mensen die bij de Grofsmederij op de tekenkamer werkten. Dat waren best wel vakmensen, maar die hadden geen bevoegdheid, maar die gaven wel les. Dus iedereen die daar kwam werken, die wat wist, die werd geprest om daar les te geven. Dus iedereen ging naar die school en hadden we daar, ja, ik had inmiddels al een diploma al en hadden we dan een knul op tekenkamer staan, Willem Heman, die had, die zat daar op M.S.G., maar die kreeg daar ook Engels, technisch Engels, maar toen was hij voor mij wat aan het tekenen en hij schoot maar niet op. Ik zei: "Joh", ja, maar hij had vanavond een proefwerk. Ik zeg: "En wat dan?" Hij zei: "Engels, Engels". Ik zei: "Nou, wat moet je dan doen?" Hij liet het zien; ik weet niet hoeveel bladzijden, vier, vijf. Ik zeg: "Joh, dat heb je toch zo geleerd?" Hij zegt: "Ga zitten". Ik zei: "Joh, dat doe ik in vijf minuten!" Niet helemaal waar hoor, maar uit de gein. Maar goed, ik kreeg het maar vijf minuten en hij zegt: "Stop!" Ik wist 't allemaal. Dat heb ik dan wel goed, een heel goed geheugen. Dat is wat anders dan zelf iets maken.

I-1: Uiteraard.

G: Daarvoor had ik me misschien beter op een taal kunnen richten; dat legt vast en dat is veel geheugenwerk natuurlijk. Daar heb ik ook wel veel aan gedaan, maar ja, ik heb geen middelbare school, maar ik heb aan al die talen toch wel wat gedaan. Ik heb, maar ja, op het laatste jaar van de lagere school was verplicht Duits. Kreeg je, Duits was verplicht en heb ik een beetje Duits gehad. M.S.G. kregen we ook Engels, technisch Engels; dat stelde ook niet bar veel voor, maar Frans: ik heb op de lagere school een paar jaar Franse les gehad. Dat was dus apart. Dat was dus na schooltijd van vier tot vijf, dat was een van de onderwijzers, tegenwoordig heten dat leraren, die dan Franse les gaf. Dat kostte een kwartje per uur.

I-1: Dat weet u nog heel goed dan.

G: Ja, dat weet ik nog heel goed, maar dat konden m'n ouders niet betalen...

I-1: Nee, dat zal heel wat geweest zijn.

G: Enne, maar m'n oudste broer zat daar dus ook en toen hebben ze voor elkaar gekregen dat mijn oudste broer en ik mochten samen voor een kwartje. [Gelach, uitroepen]. Ja, zo was dat in die tijd. Ik heb verschillende jaren Frans gedaan en dan heb ik toch een heleboel dingen die ik weet hoor, ik weet de titels van de boekjes die we hadden, van Arnôt was dat; ik heb op internet gekeken en heb ze niet kunnen vinden.

Echtgenote: Walther en Conny was er.....

I-1: Die technische school, waar stond die?

G: Op de Pieterskerkgracht.

I-1: Pieterskerkgracht ja.

G: Heb ik ook foto's van; kan ik laten zien en zo.

I-1: Ja, daar zullen we straks nog even naar kijken. Ik ga even terug naar Den Holder. U zei: u was daar begonnen en na drie jaar kwam u op de tekenkamer. Wat ging, was uw taak daar?

G: Ja, dat zegt het eigenlijk al: tekenen hè, je moest tekeningen coden[?]; dingen die in de fabriek gemaakt werden, die moesten eerst getekend worden. Soms kreeg je tekeningen van andere bedrijven, die opdrachtgever die gaf al een tekening, maar soms was dat niet geschikt om in ons bedrijf te doen. Dat had eigenlijk wel moeten. Daar moest vaak wat aan veranderd worden en aangepast worden aan de manier waarop wij werkten.

I-1: Het werk op Den Holder, hoeveel personeel zou die fabriek gehad moeten hebben als ik me dat voorstel?

G: Nou, dat was minder dan honderd, maar het waren toch wel zeventig of tachtig mensen. En wat ook wel leuk was: ik stond dus op die tekenkamer, ik was toen nog maar jong, een jaar of achttien,

maar ik was een van de weinige mensen daar die schone handen had. Dus ik had een kantoortje, tekenkamer; een deur was er naar het bedrijf, naar de fabriek, en om de hoek daar was dus een E.H.B.O.-kastje. En omdat ik dus schone handen had, hadden ze gezegd: als, er gebeurde wel eens wat, een wondje of zo, vuiltjes in je ogen, ik heb heel wat vuiltjes eruit gehaald, dus dan kwamen ze regelmatig om een verbandje; nou klaar. Maar op een gegeven moment, ik weet nog goed, dat is een verhaal! Het was warm, het was zomer, en het kantoortje dat was eigenlijk een oud huisje, dat keek uit op die Valkensteeg en de deur stond open; het was erg warm weer en ik stond daar alleen. En op een gegeven moment kwam daar een man naar binnen wandelen; dat bleek een schipper te zijn die was aan het laden en die zei: "Ja, ze hebben mij hier naartoe gestuurd voor een verbandje om mijn vinger; kan dat?" Ik zeg: "Ja, kom maar mee". Dus ik doe die deur open naar de verbandkast en "Laat maar kijken". Maar toen keek ik, toen was die top eraf. Het bot stak eruit. "Wat moet ik daar nou mee? Nee, daar doe ik niks aan". Maar daar ze hadden wel gezegd: als er iets bijzonders is, de werkmeester, die had een E.H.B.O.-diploma, dan moest ik hem bellen, dan kwam hij d'r bij. Nou, dus zo gezegd, zo gedaan. Hij zei: "Nou, ik kom d'r aan". Hij kwam ook en hij schrok er ook van. Hij zegt: "Dingetje eromheen en naar het ziekenhuis". "Naar het ziekenhuis?", zegt die man. "Ja, dat gaat ontsteken en dan heb je kans dat je vinger of zo kwijtraakt". Maar eerst wilde die niet, maar we hebben zo op hem ingepreparaat dat hij ging naar het ziekenhuis. Nou goed, en ik ging weer tekenen en hij..... en om een half uurtje verder kwam er weer een kerel naar binnen stappen en die zegt: "Is mijn maat hier geweest voor een verbandje?" Ik zeg: "Ja." Hij zegt: "Ik zie hem niet meer". Ik zeg: "Nee, geen wonder, we hebben hem naar het ziekenhuis gestuurd". Hij zegt: "Naar het ziekenhuis voor dat toppie?" [gelach] En toen keek ik goed en die man die had maar één arm [gelach].

I-1: Zo'n topje was niks natuurlijk. [gelach].

G: Dat stelde niks, moet je nagaan. [gelach, onverstaanbaar].

I-1: Hoe lang heeft u bij Den Holder gewerkt?

G: Vijf jaar.

I-1: Was het een prettige, prettig bedrijf om te werken?

G: Ja. Vond ik wel, ja. God, het was allemaal anders dan nu natuurlijk, het was allemaal koud. Als je nagaat: ik heb daar ook gewerkt in die winter van '47 [1947], een verschrikkelijke winter, lang en koud. En ja, die fabriek, daar was natuurlijk geen centrale verwarming; hier en daar stond een kachel, een oliekachel, maar als je er twee meter vandaan stond, dan voelde je wat, maar als je tien meter verder stond, dan het vroor in die fabriek.

I-1: Was er nog afstand, sociale afstand tussen degenen die op de werkvloer aan de machines stonden en de mensen van de tekenkamer, of waren jullie allemaal een geheel?

G: Nou, ik was de enige; ja, we hadden nog een chef tekenkamer. Nou, dat geloof ik niet.

I-1: Er was geen onderscheid?

G: Nee. Bij de Grof was dat weer anders, want daar werkten we korter. De fabriek werkte 48 uur en de tekenkamer maar 41. Dat is later allemaal veranderd natuurlijk.

I-1: U bent na vijf jaar daar weggegaan. Wat was de reden voor u om te vertrekken?

G: Nou, eigenlijk om heel eerlijk de waarheid te zeggen, ontslagen. En waarom? Ik verdiende te veel.

I-1: U werd te duur voor het bedrijf?

G: Als ik u vertel waar ik mee begonnen ben, wat denkt u? Dat was een uurloon hè, werken, achten....

I-1: Ja, ik heb geen idee wat een uurloon...

G: Twaalf cent!

I-1: Twaalf cent.

G: Per uur.

I-1: Nee, dat zou ik toch niet bedacht hebben.

G: En op de tekenkamer heb ik dus wat meer, maar toen ik daar wegging, ik geloof dat ik 100 gulden in de maand, ik kreeg een maandsalaris; nou, dat was te duur. En toen ben ik naar Fridor gegaan.

I-1: Naar?

G: Fridor in Den Haag.

I-1: Fridor?

G: De bedrijfsleider, ja, ik heb toen de bedrijfsleider, ik ben de naam kwijt, die is toen ook van Den Holder naar Fridor gegaan en ik had op een gegeven moment gesolliciteerd en die had mijn naam gezien en Den Holder en die vond dat wel wat.

Echtgenote: Getuigschrift.

G: En toen ben ik daar dus terechtgekomen.

I-1: Ja, en wat was Fridor voor een bedrijf?

G: Nou, oorspronkelijk was het een radiofabriek. Nou, radiofabriek: die chassis, al die spullen, die kregen ze van Philips, maar die werden ingebouwd in houten kasten en er werd een naamplaat op gezet en allerlei beugeltjes werden er gebruikt. En ze hebben toen een licentie genomen op naaimachines. Zoiets als een licentie.

I-1: Hoe lang heeft u daar gewerkt?

G: Twee jaar.

I-1: En waarom bent u daar weggegaan?

G: Nou, omdat ik eigenlijk toch liever ander werk deed. Ik uh, dat was het tekenen van gereedschappen enne, nou, dat was verder ook wel leuk, maar ik had liever dat grovere werk wat we bij Den Holder deden. En we hadden daar iemand werken, dat was Kees de Jong. Kees, die woonde in, daar vlakbij Den Haag, hoe heet het, Rijswijk, en die ging onder de middag naar huis altijd en op een gegeven moment kwam die op een morgen en toen zei die: "Jongen", want ik had aan hem verteld dat ik wat anders wilde doen, hij zei: "Joh, de Grofsmederij in Leiden, zegt jou dat wat?" "Ja". Hij zegt: "Nou, daar vragen ze tekenaar-constructeurs", hij zegt: "Joh, ik zal die advertentie meenemen", en 's middags kwam die daarmee. Hij zegt: "Ja, kijk maar". Ja, ik heb dat toen aan mijn vader laten zien en die vond het wel wat. Nou, dan heb ik daar dus gesolliciteerd. Aan de andere kant: ja, het was bij die Fridor ook wel leuk; ik heb daar bijna twee jaar gewerkt met een Duitse chef, een man die, want in de oorlog had die een constructeursbureau in Duitsland, een groot bureau met twintig, vijfentwintig man, en hij werkte voor die Duitse vliegtuigfabriek. Hij maakte ook gereedschappen en ja, na de oorlog was dat allemaal gediskwalificeerd; dat kon niet meer. En toen is hij dus op een gegeven moment, ik weet niet precies hoe, bij Fridor terechtgekomen. Ja, Fridor: dat Fri en dat Dor is dus de naam van de twee directeurs. De eerste directeur die heette Friedheim, een Duitser ook, en de tweede was Van Romunde, dat hebben ze....

I-1: Dat hebben ze samengevoegd?

G: Daar is die naam uit ontstaan. Dat was een wedstrijd voor het personeel, dat was voor mijn tijd al hoor, en hebben ze dus die naam gekozen. Maar goed, die man, die kwam daar en die sprak geen Nederlands, en ik sprak geen Duits, ja, ik had een paar woorden Duits op de lagere school geleerd. Maar 't merkwaardige is: van de eerste dag op de ander, ik heb die man goed kunnen verstaan; hij heeft nooit een woord Nederlands met mij gesproken, ik heb nooit een woord Duits met hem gesproken.....

I-1: Maar toch begrepen jullie elkaar.

G: Heel goed ja, hij articuleerde heel goed, een hele knappe man, maar die was ook nog boos dat ik wegging, goed. [Gelach].

I-1: In welk jaar begon u bij de Grofsmederij?

G: In '52.

I-1: In 1952.

G: 1 november.

I-1: En op welke locatie van de Grofsmederij was dat?

G: Zuidsingel.

I-1: Waar ze toen, dat was de oorspronkelijke locatie waar ze begonnen zijn, geloof ik hé?

G: Ja, ja.

I-1: En u kwam daar ook op de tekenkamer?

G: Ja.

I-1: Ja, en had uw functie daar een bepaalde naam?

G: Ja, tekenaar-constructeur, later constructeur.

I-1: En hoe was het om daar te werken?

G: Heel geweldig, ja.

I-1: Heeft u daar goeie herinneringen aan?

G: Ja, hele goeie; ja, dat kan zij beamen [wijst naar echtgenote]. Ja, de meesten zijn nu overleden, maar als je wel eens iemand tegenkomt... De Grofsmederij is op een gegeven moment failliet gegaan...

I-1: Ja, dat weet ik....

G: Nog hele verhalen. Iedereen had het naar zijn zin. Ik had een collega, ik heb het misschien wel eens verteld, die zei weleens: "Daan, waar kan je dan zoveel lachen voor zo weinig geld?"

[onverstaanbaar] niet zo erg. Maar het was gezellig. Maar ja, die verhalen hoor ik ook van mijn broer die in de bouw gezeten heeft; dat was ook heel anders dan nu tegenwoordig.

I-1: Hoe lang heeft u bij de Grofsmederij gewerkt?

G: Bijna 25 jaar.

I-1: Zo, dat is een hele tijd geweest, ja. U zat op de tekenkamer en er werkten natuurlijk mensen gewoon op de werkvloer.

G: Ja.

I-1: Was daar afstand tussen degenen die ja gewoon handenwerk deden?

G: Ja. Wat ik al zei: wat betreft werktijden wel, maar dat er dus jaloezie was: nee. Wij kwamen veel in de fabriek; ik had dus veel met die mensen te maken. Als er vragen waren over de tekeningen, nou ja, dan moest je d'r heen, enne...

I-1: Wat deed het bedrijf voor z'n personeel? Hadden ze bepaalde voorzieningen?

G: Ja, wat had je toen? Ja, die directeur was een echte feodaal hoor, wat dat betreft. Ze hadden dus een eigen pensioenfonds; dat waren van die dingetjes en op een gegeven moment, maar dat was een pensioenfonds dat was niet waardevast. Op een gegeven moment vanwege de bonden uit, de F.N.V., was er een mogelijkheid om over te stappen naar een fonds, dat wel, maar dan had hij er niks meer over te zeggen. Dat heeft ie jarenlang weten tegen te houden. Op een gegeven moment is ie toch overstag moeten gaan. Een ander punt is ook je winstdeling, tantième noemden ze dat vroeger. Ja, er werd daar niet zoveel verdiend bij die Grofsmederij, hebben we niet zo vaak gehad, maar dat deelde hij dan uit. En dat was niet dat je zoveel verdiende; dan kreeg je naar rato van je salaris, nee, dat bepaalde hij hoeveel je kreeg. En op een gegeven moment is dat ook veranderd; hebben ze dat omgezet in een winstdelingsuitkering die afge..... gerelateerd werd aan de winst die gemaakt werd. Boven een bepaald percentage winst kregen wij ook winstdeling en dat was ook niet naar z'n zin. Dus toen dat eenmaal doorkwam, toen heeft hij het nooit meer uitgekeerd. Voorheen kwam die zelf. Allemaal kregen we een envelopje, dat was toen vroeger: kreeg je geld in een envelopje. Dus dat was echt een feodaal.

I-1: Ja. Wat was, wat voor werktijden had u?

G: Bij de Grofsmederij, als ik, ja, we begonnen om half negen, nou ja, het was in ieder geval in totaal 41 uur in de week. Ook zaterdags; 's zaterdags werd er van negen of van half negen tot twaalf.

I-1: En hoe werd uw salaris uitgekeerd? In per week of in maand?

G: In het begin wat ik zeg: in een envelopje hé, en later is dat dus via de giro gegaan.

I-1: U bent dus begonnen in de tijd in de Grofsmederij dat het nog allemaal heel er goed ging met dat bedrijf.

G: Nou ja, ja, redelijk.

I-1: Tot de zestiger jaren is dat.....

G: Nou ja, dat kwam ook: wij deden daar veel. Wij hadden daar een grote gieterij, in die gieterij die nou, in het begin maakten ze daar allerlei dingen, op het laatst werd er alleen nog maar voor de Hoogovens gewerkt en dan werden daar zogenaamde blokvormen gegoten. Die blokvormen, dat waren grote stalen, gietijzeren, ja, hoe moet ik dat zeggen, een soort cilinder, vierkant taps, en daar werd dan dat staal in gegoten. Had je eerst een grote plaat en daar stond dat ding op en daar werd staal in gegoten. En daar zaten een paar oren aan en als dat staal was afgekoeld, werd, dan kwam er een of ander machine aan; die drukte hier en die trok daar en werd dus dat blok werd uit de coquille getrokken. Maar die dingen die gingen maar een paar keer mee; en dan moesten ze gesmolten worden en dan kwam dat weer naar Leiden en werd dat bij ons weer gesmolten in de koepeloven en

dan werden er weer nieuwe gemaakt. Dat was een, dat ging als maar door en dat werd goed betaald, maar op een gegeven moment is dat over gegaan. Ik heb dat trouwens toch nooit begrepen, en op een gegeven moment zijn ze dat zelf gaan doen.

I-1: De Hoogovens?

Echtgenote: De Hoogovens. [Echtgenote heeft ook bij de Grofsmederij gewerkt].

G: De Hoogovens, ja. De Hoogovens hadden toen de walserij en de gieterij en daar kwam dan een van de bedrijven of een van de fabrieken kwam leeg te staan. Daar hebben ze dus, zijn ze dus zelf die blokvormen gaan maken. Die gieterij die ging weg. En toen kwam de tweede grote klap. Dat was dus, de, de scheepsbouw. Hé, je hebt in die tijd van, hoe heet hij, Verolme.

Echtgenote: D.S.M. [ADSM of NDSM]

G: Wij werkten heel veel voor de scheepsbouw en daar kwam toen ook een beetje de klad in en zo van lieverlee is dat allemaal minder geworden.

I-1: Ja.

G: De smederij ook, werd ook minder op een gegeven moment [onverstaanbaar]; de Grofsmederij in Amsterdam en Leiden en nog ergens. We maakten hele grote assen, dat kan ik straks ook laten zien, acht meter lang, scheepsassen voor grote schepen, ankers, kettingen. Maar ja, dat werd allemaal wat minder.

I-1: Was u lid van een vakbond?

G: Jazeker.

I-1: Welke vakbond bent u lid van geweest?

G: Nou ja, ik ben begonnen bij eh, hoe heette, Sint Eloy; dat was, was ook allemaal vroeger katholiek, christelijk.

I-1: Een katholieke bond.

G: K.A.B.: Katholieke Arbeiders Beweging. En daar had je dus die onderbonden hè. Ik zat dus bij de metaalbewerking en dat was Sint Eloy. Ja, ik was vijftien jaar, ik heb mijzelf niet op..... mijn vader, mijn vader was echt een vakbondsman, in 1912 lid geworden; ik heb hier nog boven een akte van hem liggen, die die kreeg toen was die 25 jaar lid van de vakbond. Dat heb ik hier nog liggen; heb ik altijd bewaard, vond ik wel leuk. En die heeft mij toen opgegeven; ik was vijftien jaar. Maar toen na een aantal jaren, was ik op de tekenkamer, zei mijn vader: "Joh, jij moet uit die bond, want jij moet naar die beamptenbond". En daar had je dat ook van de K.A.B., dat heette Sint Bernulfus en daar ben ik toen lid van geworden. Sint Bernulfus is later, zijn ze gefuseerd, de K.A.B. is gefuseerd met de C.N.V., een bond, en toen heette dat weer anders. Op een gegeven moment is het de Unie geworden. Daar ben ik dus nog steeds lid van, dus nog steeds lid van diezelfde bond. Maar ik zal je vertellen, ik, op een gegeven moment kwam een collega en die had toen een uitnodiging gekregen; hij was vijftig jaar lid van de vakbond. Ik zeg: "Joh, ik ben al langer lid, ja, nooit wat van gehoord", maar dat komt omdat ik steeds overgegaan ben naar andere bonden. Dat is blijkbaar allemaal niet helemaal goed gelopen. Op een gegeven moment heb ik toch een uitnodiging gekregen, heb ik met vijftig jaar, zijn we dus geweest, later ook nog met zestig jaar, een paar jaar terug, maar ik ben dus al langer lid, vanaf mijn vijftiende, en ik word nou negentig, dus ik ben al 75 jaar lid.

I-1: Heeft u met uw vakbond wel eens acties gevoerd bij de Grofsmederij?

G: Ik niet, ik was daar al weg. Ja, ze hebben daar toen die actie gevoerd. Daar is ook een boek over. *Grof schandaal*, dat kent u?

I-1: Nou, ik heb in de literatuur die ik doorgenomen heb ik daar uiteraard ook over gelezen.

G: Ja?

I-1: In 1978 is er nog een bezetting geweest van het bedrijf, maar toen was u al weg hé?

G: Toen was ik al weg ja. Ik ben met 1 januari 1977 weggegaan.

I-1: Ik heb ook begrepen dat het bedrijf om personeel aan zich te binden ook huizen had die personeel kon huren. Bent u daar ook eentje van geweest, die dan een huis kon verkrijgen van het bedrijf?

G: Wel voor opgegeven ja, maar ze hadden hier onder andere in deze flat, die waren niet van de Grofsmederij, maar ze hadden daar, nou, hoe noemen ze dat.....

Echtgenote: Een claim op, een claim op, ja.

G: Een claim op. Ja, ook hier in de Verdijkstraat.

Echtgenote: De Verdijkstraat.

G: Een aantal collega's van mij die woonden daar. Maar ja, ik was niet zo jong meer; ik was, nou, wij kregen toen verkering, was ik dertig en wij wilden ook gaan trouwen, en toen heb ik me ook opgegeven voor een huis, in de Bachstraat gingen ze toen huizen bouwen, enne, maar ja, dat duurde erg lang; de eerste werden dus in het voorjaar opgeleverd en de andere in het najaar. En ik zat dus, omdat ik me later opgegeven had, in het najaar en zij [echtgenote] wilde dus ook wel opschieten. Ja, wat moet je dan? Nou, kopen ja, kopen. Maar het is uiteindelijk toch gelukt bij eh...

Echtgenote: Toen werden deze huizen gebouwd.

G: Van der Scheer, dat was van, hoe heet hij ook alweer....

Echtgenote: Van Huurman.

G: Van Huurman.

I-1: Ik wilde nog even, als u het goedvindt, terug naar uw jongenstijd voordat we verder gaan over dat jullie elkaar leerden kennen. Bent u als jonge jongen lid geweest van verenigingen in Leiden?

G: Nou, nee, eigenlijk niet. Nou ja, van die wat ik u heb het fotootje wat ik heb laten zien. Ik had geen tijd.

I-1: U was ook druk met avondonderwijs natuurlijk.

Echtgenote: En geen geld [door elkaar gesproken]

I-1: En geen geld?

G: Eigenlijk moest ik nog huiswerk maken, maar ja, daar kwam ik eigenlijk niet aan toe. Trouwens, achteraf vraag ik me af: hoe had ik dat moeten doen? Dat huisje, die huiskamer, die was vijf bij vier en daar leefden we met z'n negenen, dus dat was een heel druk gedoe en daar moest je dan zitten leren ja. Tegenwoordig, als ik kijk naar mijn kleinkinderen: ze hebben allemaal kamers; ze hebben een televisie, ze hebben een computer, ze hebben van alles, centraal verwarmd. Wij hadden niks. Mijn oudste broer heeft dat nog wel gedaan hoor, die was dus op de H.B.S. en ik weet nog wel, was het 's winters en dan ging die boven, maar ja, daar was het die zolder; daar stonden drie tweepersoons ledikanten en verder was er niks en daar moest je, je kon er net tussendoor lopen en daar heb hij dan lopen leren, in die kou; er werd niet gestookt. [onverstaanbaar, echtgenote onderbreekt]

Echtgenote: Hij lopen, lopen, om warm te blijven.

I-1: Wat deed u als jongen in uw spaarzame vrije tijd? Waar hield u zich dan mee bezig of was u altijd met onderwijs en leren en zo bezig?

G: Nou ja, ja goed, wij gingen naar het voetballen wel eens kijken, naar UVS, enne, nou, op een gegeven moment dansles genomen, dat is wel, en dan waren er wel eens feestavonden. Ook ja, de personeelsvereniging, die wel eens het een of ander deed, dat had je vroeger: een personeelsvereniging.

I-1: Ja, de Grofsmederij had ook op een gegeven moment ook...

G: Een personeelsvereniging.

I-1: Bent u daar lid van geweest?

G: Nou ja, daar....

I-1: En welke verenigingen waren dat?

G: Nou, van de Grofsmederij.

I-1: Ja, maar wat voor soort vereniging was het?

G: Nou ja, we deden daar van alles, maar veel feestavondjes organiseren en ze hebben ook onderling wel.....

Echtgenote: [Fata??? Niet te verstaan].

G: Klaverjassen deden we ook ja, maar verder niet zoveel. Nou ja, zoals u zegt: ik had daar geen tijd voor.

I-1: Hoe hebben jullie elkaar leren kennen, u en uw vrouw?

G: Hoe precies, dat weet ik niet meer. Goed, zij werkte, zij werkte eigenlijk al een paar jaar bij de Grofsmederij toen ik daar ook werkte; toen was er niks. Zij [echtgenote] is toen naar Engeland gegaan, dat komt misschien nog wel te praat als zij aan de beurt is. [wijst naar echtgenote; zij zal

later worden geïnterviewd]. En toen is ze weer teruggekomen bij de Grofsmederij en daarna hebben we, hebben wij dus eh, maar ik kende haar dus ook al verscheidene jaren.

I-1: Ja, u kende haar al voor de Grofsmederij of....

G: Niet voor de Grofsmederij; vanaf de Grofsmederij, maar...

I-1: Vanaf de Grofsmederij.

G: Maar zij werkte al vijf jaar bij de Grofsmederij en ik ook.

I-1: Ja, zo hebben jullie elkaar leren kennen?

G: We kenden elkaar, maar meer ook niet. Zij was als au-pair naar Engeland gegaan en weer teruggekomen.

I-1: Dat komt nog in het interview wat uw vrouw zelf nog gaat krijgen. Maar even voor alle duidelijkheid: wat deed uw vrouw voor werk bij de Grofsmederij?

G: Nou, dat kan ze misschien beter....

Echtgenote: Ik was secretaresse van de verkoopleider. Maar voorheen, daarvoor, toen ik boven zat, had ik op de administratie gedaan. En toen ben ik naar Engeland gegaan en toen, ja, kreeg ik een ticket om te komen solliciteren [lacht]. Nou ja, toen ben ik secretaresse geworden. En nou ja, dat was, die verkoopleider had een kantoortje naast de tekenkamer, dus nou ja, goed....

G: De deur stond altijd open...

Echtgenote: De deur stond altijd open, dus zodoende. Nou ja, er waren mannen genoeg op die tekenkamer. [lacht]. Dus ik heb....

I-1: Dus jullie hebben in die periode verkering gekregen?

Echtgenote: Ja ja ja.

I-1: Ik ga even met uw man door; u krijgt uw eigen interview nog. Hoe lang hebben jullie verkering gehad voordat jullie trouwden?

G: Nou, ik kan het eigenlijk wel precies vertellen: we hebben dat we voor het eerst met elkaar uitgingen, dat is geweest 3 januari 1960.

I-1: Dat weet u allemaal exact hè?

Echtgenote: Ja.

G: Toen was haar grootvader jarig. Opa Laken.

Echtgenote: Opa Laken, ja.

G: En we zijn getrouwd 27 augustus 1962.

I-1: En zijn jullie nog verloofd geweest?

G: Nee.

I-1: Wat deden jullie als jonge mensen in die verkeringstijd, wat deed je dan in je vrije tijd?

G: Ja, je had niet zoveel bijzonders.

Echtgenote: Nou ja, goh, we hadden dus een grote familie van weerskanten....

G: Ja, verjaardagen....

Echtgenote: We gingen wandelen, we gingen ook wel naar Katwijk of Noordwijk of zo. Ja, we hebben eigenlijk niet zoveel hé?

G: Nee....

Echtgenote: Jawel, we hebben toch wel een paar vakanties ook gehad samen, of wel of met anderen ook hè.

I-1: Waren jullie lid van 'n vereniging als jonge mensen?

G: Ik eigenlijk niet en jij [duidt zijn echtgenote] hebt op de gym gezeten.

Echtgenote: Ja, ik wel, maar ja, hij niet, nee.

I-1: Toen jullie getrouwd zijn, waar zijn jullie toen gaan wonen?

G: Nou, in eerste instantie gingen we gewoon weer naar ieders eigen moeder. Het huis was nog niet klaar. We zijn, zijn zeven..... nou zij [echtgenote] wilde perse in de zomer trouwen. 27 augustus zijn we getrouwd en zijn we met vakantie geweest en toen kwamen we terug, ja, en het huis was nog niet klaar. Dus zij ging bij haar thuis en ik ging weer naar m'n moeder. En het huis, we hebben de sleutel gekregen 26 oktober en 16 november.....

Echtgenote: Kwamen we.....

G: Zaterdag zijn we hier komen wonen.

I-1: Hier in dit huis?

G: Ja.

I-1: Waar jullie nu nog steeds wonen, in de Händelstraat in Leiden Zuid-West.

I-1: [Aan echtgenote] Was u ook van de katholieke kerk lid?

Echtgenote: Jawel, van dezelfde kerk; wij kwamen.....

I-1: Van dezelfde kerk, ja, zijn jullie ook in de kerk getrouwd?

G: Ja.

I-1: Wat was uw politiek gezindte in die tijd als jonge man?

G: Nou ja, ik heb altijd K.V.P. toentertijd gestemd. Toen ik eenmaal mocht stemmen natuurlijk.

Ja, en verder ben ik niet zo erg politiek bezig geweest. Ik heb het wel gevolgd allemaal, maar....

I-1: U zei: u bent 25 jaar bij de Grofsmederij geweest, dus u bent dan, als ik het heel snel uitreken, ergens in de zeventiger jaren vertrokken?

G: 1 januari 1977.

I-1: 1977, dus dat was vlak voordat de Grofsmederij ter ziele ging, om het zo maar te zeggen.

G: Ja.

I-1: En wat was uw reden om daar weg te gaan?

G: Nou, je zag dat het kapot ging.

I-1: U zag het aankomen?

G: Jaaaaa, dat...

I-1: Want er werd, werden ook steeds, er moest steeds meer personeel ook afvloeien?

G: Ja, er zijn ook weggegaan. Op een gegeven moment zijn ze in, hoe heet het, in Zoeterwou gegaan.

I-1: Ja, de Grote Polder.

G: Ja. Van tevoren kon je vertellen: dat gaat nooit goed. Wij hadden groot vaarwater nodig; we maakten grote dingen, die moesten vervoerd worden. Dat kon niet over de weg, dat moest per schuit en... We hebben ankers gemaakt, die wogen 27 ton, en dat kan je moeilijk over de weg vervoeren. En dat moest toen daar ergens met een laadplaats er bij Hazerswou en dan moest het dus toch met een grote auto daar rijden, een klein stukje, en dan moest het, daar ging het per schip. Maar goed, dat is een hele rel geweest. Daar kan ik ook hele verhalen over vertellen, maar dat is helemaal niet goed gegaan. Doorgestoken kaart geweest; dat moest gewoon weg. De Grofsmederij had dus twee locaties, dat was aan de Zuidsingel en dat was het Waardeiland. En dat was wat, dat het zeventien hectare was, daarvan was dertien hectare van de Grof. Dat was 'n heel groot terrein. Dat zagen die lui die huizen bouwden. Nou, die zagen daar wel wat in. Het bezwaar was alleen: het had als bestemming industrieterrein. Daar mocht dus niet gebouwd worden. Enne, toen hebben ze dus de gemeente bij de strot gepakt en gezegd: ja, als jullie dat niet toestaan, dan gaat de Grofsmederij ter ziele. Zeggen jullie ja, dan kan de Grofsmederij verder, zij het in kleiner vorm, dan was er nog voor 200 man personeel was er nog werk. Nou, daar zijn ze dus ingetrapt. Uiteindelijk hebben ze een aardige deal weten te maken. Ze hebben dus grond van de Grofsmederij, het oude terrein wat nu Ankerpark is, hebben ze dezelfde prijs per meter voor gekregen als voor dat terrein in De Waard. Maar wij wisten dus van tevoren eigenlijk al dat het kapot ging.

I-1: Ja, dat het niet goed zou gaan.

G: We hadden toen, ja, het ging in de fabriek helemaal niet goed. Die directeur die we toen hadden, die deed het ook niet zo erg naar de zin van het personeel en toen zou d'r dan iemand komen, ene baron Van Slingelandt, dat was een man die had bij de Shell gewerkt in India, die was gepensioneerd, was een jaar of zestig, en die zou dan dat zaakje dan gaan regelen. Maar achteraf bleek: die nieuwe fabriek is gebouwd door I.B.B. Condor uit Oegstgeest, een bouwbedrijf, en daar was hij, hij zat daar in de Raad van Commissarissen en hij ging dus dat zaakje doen bij de Grofsmederij. Je voelt: dat zat niet goed.

I-1: Belangenverstrengeling.

G: En zo is die zaak dus kapot gegaan, en heel erg jammer. Heel veel mensen, als je degene die nog leven die je spreekt, spreken er alsnog schande van. Maar goed, het is gebeurd, dus ik kreeg de kans om daar weg te gaan en dat heb ik toen gedaan.

I-1: Hoe deed die kans zich voor?

G: Nou ja, dat is ook weer een heel verhaal. [Lacht]. Nou, onze burens die hadden een tweede huis. Nou zul je zeggen: wat heeft dat er nou mee te maken? In Brabant. Onze kinderen waren nog klein, kwamen daar veel; de mensen hadden geen kinderen. Die hadden toen gezegd: misschien is het wel leuk als de kinderen een weekendje naar Brabant Dat hebben we gedaan en toen zei zij [wijst naar echtgenote]: "Joh, dan zijn we zonder kinderen en dan kunnen wij ook wel eens een weekendje weg". Nou, waarheen dan? Nou ja, Zeeland; daar waren we nog nooit geweest. Nou goed, dus wij naar Zeeland. Middelburg, nou, een hotelletje. Geen hotel te vinden. Bij de VVV terechtgekomen; konden we bij particuliere mensen in een klein slaapkamertje. Nou goed, dat hebben we toen gedaan, enne 't was warm weer, naar Vlissingen geweest 's middags. Zij had een Margriet gekocht, weet ik veel, en ik kocht een krant, ik weet niet meer welke krant, en daar stond een advertentie in. En ik kende die baan, want een oud-collega van mij, die bij de Grof gewerkt had, zat in Delft en die had die baan. En ik had al gedacht: als ik ooit wegga, dan wil ik niet meer op de tekenkamer; dan wil ik toch wat anders doen. Het onderwijs, dat trok me wel, enne dus, maar ja, aan de ene kant pracht..... ik wilde daar niet weg bij de Grofsmederij, dus ik zat: zal ik het haar laten zien? Maar op een gegeven moment heb ik het haar toch laten zien en toen zegt ze: "Nou ja, daar moet je op schrijven". Dat heb ik 's zondags geschreven hè, we waren thuis en ik heb het in een uurtje geschreven en weggestuurd en achteraf kwam ik tot de ontdekking: ik had vergeten een datum erop te zetten, op een sollicitatiebrief. Maar goed, het is toch op een gegeven moment die kant uit gelopen. Ja, het zijn allemaal heel raar..... ik wilde daar niet weg bij die Grof, het was zo gezellig. Aan de andere kant: ja, je had de verantwoording voor alle kinderen.

I-1: Ja, u zag het wel aankomen dat u uiteindelijk werkloos zou worden.

G: Ik ben daar dus wezen praten bij Fokkens, professor Fokkens [Jan Fokkens]. Ja, dat was ook wat. Ik dacht: ik kom solliciteren, maar ik werd aan een tafel gezet en daar zaten twee profs - van Gijzenij zat er ook een Fokkens - en een aantal collega's; die kende ik uiteraard niet. En daar moest ik m'n verhaaltje doen. Ik had een, een bloknoot hadden ze neergelegd, en dan ging die, ging allemaal sommetjes vragen en daar had ik helemaal niet... ik had wel tekeningen meegenomen en zo, maar Fokkens, die vond dat allemaal niet zo erg, dat is allemaal wel goed. En toen was dat gesprek afgelopen en ik denk: nou ja, dat is niks hè, dat wordt niks, enne... Maar toen zei Fokkens: "Die uh ja meneer Van Loon, die gaat straks even met u mee om te kijken waar u dan eventueel terecht kan op de tekenkamer; die was dus ook instructeur op die tekenkamer. Achteraf bleek dat Van Loon die had bij Den Holder gewerkt, weliswaar nadat ik daar gezeten had, ik heb hem daar niet meegemaakt, en ik had ook nog een collega Oskam, en Oskam en die was adjunct-directeur van de avondschool in Rotterdam. En ik zat dus ook op die avondschool, dus dat, dat klikte wel aardig. Dus die hebben daar op aangestuurd.

I-1: En op welke functie heeft u toen op gesolliciteerd? Wat stond er in de krant?

G: Dat was instructeur op de tekenkamer. Ja, ik heb dat.....

Echtgenote [luid]: Instructeur op de tekenzaal heette dat, geloof ik. [Door elkaar gepraat]

I-1: Instructeur van de tekenzaal?

G: Ja. Er was nog meer en ondersteuning ook bij de prof. Die gaf dus, ja, dat is tegenwoordig ook niet meer, die hoorcolleges, die gaf dus machineonderdelen, heette dat vroeger; tegenwoordig... hij noemde dat constructie-elementen, enne ja, er werden dus tentamens afgenomen en daar moesten wij bij assisteren. Hij maakte de vragen, die kregen wij; die moesten wij maken. We moesten aangeven hoe lang we er over deden, enne, of we het er mee eens waren, en we moesten de uitwerkingen maken en dat kreeg hij dan weer terug. Dat ging die dan bekijken; dat moest dan besproken worden samen, en dan maakte hij verder de vragen klaar, ook de antwoorden. En dan ja, dan werd er dus dan dat tentamen afgenomen en moesten wij dus helpen bij.... We hebben een keer gehad, toen waren er 450 studenten die tentamen deden en dat moest nagekeken worden. Dat deden we dan met twee collega's en mijn persoontje, dat waren er drie, en de prof zelf. En dan werd die stapel van 450 dus, zeg maar even 400, die werd in vieren gedeeld en ieder kreeg 100 vraag... 100 werk, en dat moesten we nakijken. Daar had die ook een speciale methode voor: het werd twee keer nagekeken, dus je kreeg 100 dingen en die moest je in rood corrigeren, en hij had zelf aangegeven

wat de waardering was. Dan moest je een krulletje zetten; hu hu, wat een karwei was dat. En als dat dan nagekeken was, dan werden die dingen bij elkaar gegoooid; die werden dan weer gedeeld, iedereen een kwart, en de tweede keer nakijken dat moest in blauw. Dan had je wel het voordeel dat uh, we wisten dus wat de vorige gegeven had, dat was een nadeel van de manier waarop hij dat deed. Maar goed, daar kwamen cijfers uit en dan moest je bij elkaar komen, en dan lag die hele stapel lag daar. Nou, allemaal lijsten gemaakt en ieder had z'n cijfers. "En meneer Van Loon, wat heeft die?" Een acht voor dat vraagstuk, en hij had een zeven. Nou, dat werd dan een beetje een midden, maar 't was moeilijker als er een groot verschil was. Maar ik zal u vertellen: ik ben in 't begin heel erg geschrokken, de eerste keer dat ik dat moest doen, nagekeken. En ik zat met een collega op een kamer en toen had ik gemerkt en dat had de prof nagekeken en voor dat vraagstuk had die een twee gegeven en ik kwam op een negen. Ja, wat moet ik daar nou mee? Als ik, ik kan natuurlijk daar een beetje daar mee rommelen, maar dan benadeel ik die student. Aan de andere kant zet ik die prof voor schut, dacht ik.

I-1: Ja, dat was een enorm dilemma natuurlijk ja.

G: Dus ik heb die collega erbij gehaald. Ik zeg: "Joh", hij zegt: "Ik kom wel even kijken", hij kijken. Nou, hij zegt: "Joh, volgens mij heb je het goed gedaan". Ik zeg: "Ja, maar wat moet ik nou?" Hij zegt: "Joh, ik help je wel; volgens mij heb je het goed gedaan". Nou, dat was zo hoor. Op een gegeven moment, ik hoor het hem nog zeggen: "Joh, Fokkens, meneer Schmidt een negen". "Wat"!!!! [gelach]. Hij had een twee. Nou, dan moest het werk voor de dag komen. Maar hij was een eerlijke vent; op een gegeven moment, ik kreeg gelijk van hem en ik.....

I-1: Ja.

Echtgenote: Gelukkig maar. [Gelach].

G: Ik heb geen kwaad meer kunnen doen wat dat betreft.

I-1: Maar dat was een baan bij de T.U. [Technische Universiteit] Delft?

G: Ja.

I-1: Hoelang heeft u daar gewerkt?

G: Nou, van 1 januari 1977 tot officieel 1 september 1991.

Echtgenote: Nou ben je eerder, [onverstaanbaar] of niet?

G: Ja, ik denk het wel.

I-1: Omdat het interview zich vooral richt op dingen die met Leiden te maken hebben, zou ik eigenlijk even terug willen gaan naar Leiden. U heeft hier, bent hier gaan wonen en u heeft kinderen gekregen. De manier waarop u uw kinderen opgevoed heeft, scheelt die nu van hoe u zelf opgevoed bent thuis?

G: Ja, dat denk ik wel. Ja, dat kerkse, dat hebben wij natuurlijk niet zo meer als mijn ouders en haar ouders, maar ja, in het begin doe je dus wat je zelf ook gewend bent geweest: naar katholieke scholen; toen de katholieke scholen waren in deze buurt vier katholieke scholen. Er is er geen een meer; alle vier zijn ze weg. Er is ontzettend veel weg in Leiden wat ik meegemaakt heb. Daarom, ik ben erg blij met Oud Leiden, maar ook met STIEL, en met Jan [Dirk] van Eck. Dat was iemand..., die behouden veel. Tegenwoordig wordt er niet zoveel meer afgebroken, maar de Krauwelsteeg, daar ben ik mee begonnen, bestaat niet meer; de Van der Werfstraat[school] bestaat niet meer, de Haarlemmerstraat[school] bestaat niet meer, Mathesis bestaat niet meer, de Grofsmederij bestaat niet meer, Den Holder bestaat niet meer. Alles is weg.

I-1: Ja.

Echtgenote: Alle industrie.

I-2: Alle textielindustrie: het is weg, de gebouwen zijn vaak weg of verbouwd.

I-1: Hoe vindt u dat de stad Leiden zich ontwikkeld heeft?

G: Nou, ik ben er erg tevreden over, moet ik zeggen, zeker de laatste jaren. Kort na de oorlog is er ontzettend veel afgebroken. Wat zijn er nog voor bedrijven over? De hele textielindustrie is weg, de metaalindustrie is weg, de conservenindustrie is weg. Wat zich ontwikkeld heeft is de universiteit, zeker daar het Sciencepark. Daar schijnen, ik heb het gelezen, ik kan het me niet voorstellen, achttienduizend mensen te werken en dat groeit nog steeds. Dus wat dat betreft is er wel het een en ander teruggekomen, maar er is ontzettend veel weggegaan.

Echtgenote: Heel veel weg.

I-2: Leiden is van een arbeidersstad een stad van kennis geworden hè. Maar ik denk dat dat niet in Leiden alleen gebeurde, ik denk dat dat in veel.....

G: Ja, in Eindhoven ook hè, en in Twente.

I-1: Ja. Ik zou eigenlijk als laatste, want dan zijn we al gauw zo'n twee uur in gesprek [gelach] nog terug willen naar uw verhaal, dat u uiteindelijk afstamt van Rembrandt.

G: O.

I-1: Van een bekende Leidenaar, misschien kunt u daar wat over vertellen, hoe dat in mekaar zit.

G: Dat zal ik u vertellen: mijn oudste broer die kwam op een gegeven moment, ja misschien al wel 25 jaar geleden, in contact met een vrouw en die heette De Goey. Toen zei mijn broer: "Goh, mijn grootmoeder heette ook De Goey", en toen gingen ze met elkaar praten en toen bleek er dus verwantschap te zijn tussen, maar dat ze dus in de verte familieleden van elkaar waren. En toen zei zij: "Nou, mijn vader", die man was inmiddels gepensioneerd, was een ingenieur ook, en die hield zich bezig met genealogie, en die heeft dus, die is bezig geweest met de stamboom, en die man die is dus bij zichzelf begonnen en z'n vader en grootvader enzovoort, en die is een end gekomen, zelfs tot vijftienhonderd zoveel, en toen zegt ze: "Nou, als je dat hebben wil, dan wil ik het wel afdrukken, en dan". Dus dat kreeg ik. Maar ja, die man had het op een schrijfmachine gedaan en allerlei fouten, en inmiddels had ik een computer enne, dat heb ik helemaal overgetikt en dat was dus klaar. Maar wat gebeurt er: op een gegeven moment kreeg je dat Rembrandtjaar, en toen kreeg meneer De Baar...

I-1: Piet de Baar ja.

G: Die kreeg de opdracht van de gemeente Leiden om uit te zoeken of er nou nog nazaten van Rembrandt in Leiden woonden. En dat heeft die man gedaan, die heeft daar een boekje over gemaakt, dat heb ik gekocht, dat kan ik u laten zien. En wat bleek: mijn grootouders kwamen daar in voor. En hoe zat dat?

Van Rembrandt is er niks hè, alles is dood, maar die broer van Rembrandt, Adriaan, die had een achterkleindochter en die achterkleindochter was getrouwd met ene Jan de Goey uit Gorkum, en dan gaat het een aantal generaties terug en dan kom je op een gegeven moment bij Johannes Bernardus de Goey en dat was mijn overgrootvader. Dus mijn grootmoeder was daar een dochter van. Dus dat gaat rechtstreeks naar Rembrandt [wijst naar boekje].

I-1: Wat leuk, zullen we dat zo even bekijken, meneer Schmidt? Dat betekent dat u via de kant van uw moeder...

G: Mijn grootmoeder, de grootmoeder van vaderskant.

I-1: De grootmoeder van vaderskant. Wacht even, daar is de lijn met Rembrandt.

G: Ja.

I-1: Dan heeft u een heel bijzonder verhaal ja.

G: Ja, daar zijn we natuurlijk nogal van geschrokken. Dat heeft in de krant gestaan; die artikelen heb ik hier allemaal in staan.

I-1: Ja.

I-2: Leuk leuk.

I-1: Ik wilde u voorstellen dat we het hierbij laten wat het interview betreft; we kijken zo meteen nog naar wat u ons wil laten zien. Vindt u het goed dat we hiermee het interview afronden?

G: Nou ja.

I-1: Dan wil ik u heel hartelijk danken voor alle tijd die u erin heeft gestoken, ook de voorbereiding.

G: Ik heb het heel leuk gevonden.

I-1: Ja.

De grofsmederij

Klassenfoto technische school

